

Csete Örs

NÖVEKEDÉS, BIZTONSÁG, EGYSÉG

MAGYARISKOLA PROGRAM 2010-2020

A külhoni magyar nyelvű oktatás
fejlesztésének stratégiája

Budapest, 2010. január 21.

TARTALOMJEGYZÉK

1. ELŐSZÓ	3
2. HELYZET	4
2.1. Az EU és a Kárpát-medencén kívüli országok	
2.2. A szomszédos országok	
2.3. Magyarország	
3. CÉLKITÚZÉS	11
3.1. Fogyás helyett növekedés	
3.2. Biztonsághiány helyett biztonság	
3.3. Széttagoltság helyett egység	
4. TENNIVALÓK	17
4.1. Növekvő lélekszám	
4.2. Személyi és intézményi biztonság	
4.3. Egyetlen magyar oktatási tér	
5. VÉGREHAJTÁS	28
5.1. Módszertani vonatkozások	
5.2. Szakmapolitikai alapelvek	
6. VÍZIÓ 2010-2020	33

1. ELŐSZÓ

A rendszerváltás 20. évfordulóján¹ a határon túl élő magyarság ügyei kapcsán invenciótlan, már-már zavarodott Magyarország magatartása. A nemzetpolitika magyarországi intézményrendszerének 2006. évi lebontásával megindult és egyszersmind tetőpontjára ért a megújuló nemzetpolitikáról kommunikáló lendület. Pedig 2006 óta történt, hogy a Magyar Köztársaság legfőbb közjogi méltóságának szerbiai, romániai, majd szlovákiai látogatását a szerb/román/szlovák kormányzat nemkívánatosnak minősítette, azóta történt a Malina Hedvig ügy, a szerbiai magyarverések rendszeressé válása, a szlovákiai nyelvtörvény, az ukrainai magyar nyelvű oktatás állami szintű ellehetetlenítése, és még sorolhatnánk. Hogyan történhetett meg mindez? Csupán egyetlen, a vonatkozó diskurzusban háttérbe szorult, ám mondandóm szempontjából korántsem lényegtelen szempontra hívnám fel a figyelmet: bizonyára nem így alakult volna, ha a Magyar Köztársaság választásra jogosult polgárai a 2004. december 5-i népszavazással nem adtak volna zöld jelzést² mindehhez.

Az elmúlt évek történései ugyanakkor azt is bebizonyították, hogy a szomszédos államok jelenleg nem állnak készen a közöttünk lévő bajokra balzsamot kínáló „varratmentes Európa” üzenetére³. Hiába nemesek a szándékaink, ha kárpát-medencei szomszédjaink egészen másfajta viselkedéssel kezelik közös dolgainkat. A tanulságot történelmünk folyamán újra és újra le kell vonnunk, miszerint magyar politika nem épülhet más nemzetek, nemzeti közösségek korrektségében való bizakodásra. Közép-Európában továbbra is kontraproduktív az a nemzetpolitika, amely eszköztárából gyakorlatilag száműzte – az okok elemzésétől ezúttal eltekintek – az erő felmutatását. Úgy tűnik, aki aktuálisan gyenge, attól nem a mindenkit leköröző előzékenység a legcélravezetőbb viselkedésmód. Azonban a magyarság vonatkozásában a pusztító baj nem is ez az erőtlenség, hanem ennek a következménye: **a magyarsághoz való tartozás erőziója**. Amíg a nemzetek korántsem gáncstalan globális vetélkedése zajlik piacért, munkaerőért, befolyásért, kultúráért, addig nem mondhatunk le egyetlen emberről sem, aki magyarnak vallaná magát. Márpedig az a közösség, amely nem tartja számon minden egyes tagját és nem tesz meg mindent a boldogulásuk és védelmük érdekében, ahhoz nem érdemes tartozni, azzal nem érdemes azonosulni.

2000-ben Temesváron jártam, a magyarországi fejlesztéspolitikáról tartottam előadást az ott tanuló magyar egyetemi hallgatónak. A szünetben odalépett hozzám egy diáklány és kevéssé cizelláltan csak ennyit kérdezett: – Maguk Magyarországon tehát azért dolgoznak, hogy *menő legyen magyarnak lenni* a Kárpát-medencében? – Tanulmányom egyik mozgatórugója ez a mondat. Mert abból a mélységből, amelyben többféle értelemben a magyarság jelenleg tartózkodik, nos, innen megcélozni és elérni a „**magyarként menőnek**

¹ A tanulmány rövidített változata megjelent a KOMMENTÁR c. folyóirat 2010. 2. számában. Az itt olvasható teljes változat az eredeti, amelyet szakértői anyagként felkérésre készítettem 2009. szeptemberében, és amelyet csekély mértékben átdolgoztam 2010. januárjában. Köszönöm feleségemnek, Csete (Erdei) Itala szociológusnak, hogy munkámat támogatta.

² Nem az igenlő szavazatokkal, hanem a nemekkel és a népszavazástól való távolmaradással. Mondhatni, ez utóbbi két kategória többségével.

³ A tanulmány írásakor aktuális nemzetpolitika egyik jelszava.

lenni” állapotot, nagyon hosszú vállalkozásnak tűnik. Szinte reménytelen ügynek. Pontosan ezért kell nekilátni!

2. HELYZET

A konkrét problémák és tennivalók számbavétele előtt azt szükséges áttekinteni, milyen környezetben kell a nemzetpolitika egyes aktivitásainak eredményre jutnia.

2.1. AZ EU ÉS A KÁRPÁT-MEDENCÉN KÍVÜLI⁴ ORSZÁGOK

Létező, de egymástól némileg eltérő kérdésekkel szembesül az elemző, amikor az EU-s és EU-n kívüli nemzetpolitikai meghatározottságokat, vagy amikor a diaszpórában élő magyarság kérdéskörét vizsgálja.

Az elmúlt néhány évben bebizonyosodott, hogy az Európai Unióban *kisebbségi kérdésen*, kisebbségi ügyön alapvetően mást értenek mint mi, magyarok. Az EU döntéshozói számára a kisebbségi kérdés egyrészt nehezen elválasztható az Európába jórészt bevándorolt, idegen kultúrájú népességtől, másrészt a szeparatizmus gondolkörétől. Az eddigiekhez hasonlóan a jövőben is jelentős erőfeszítést kíván Európa számára annak elmagyarázása és az arról való meggyőzés, hogy a kárpát-medencei magyar kisebbséggel – mint őshonos nemzeti kisebbséggel – teljesen más a helyzet, a magyar kisebbség ügye alapvetően más szemléletet, más megközelítési módokat⁵ kíván. Nyilvánvaló, hogy az ennek megértéséhez és elfogadtatásához vezető út hosszú, amelynek még csak az elején járunk. Ez a szemléletalakítás kiemelkedő jelentőségű, mert az EU-ban megformált és a jövőben formálódó direktívák (értsünk ezalatt ajánlásokat vagy jogszabályokat, stb.) szomszédjaink számára vágyottak illetve elfogadottak – attól függően, éppen ki hol tart a csatlakozás tekintetében. Ezért ezek az EU-s előírások arra bizonyosan jók, hogy a legkisebb közös többszörös elve mentén a szomszédjainkkal folytatandó párbeszédhez keretet adjanak. És feltétlen pozitívumként kell megemlíteni azt is, hogy közös EU-s tagságunk adja a háttérét számos, nemzetpolitikai dimenziójú együttműködésnek is a magyar EU képviselők között.

Azonban az EU-s lehetőségek nemzetpolitikai szempontból nem minden esetben azok, aminek első pillantásra látszanak. Lássunk egy példát! A közös európai felsőoktatási térség megteremtésének szándékával indult meg a *bolognai-folyamat*, amely a felsőoktatás szerkezetének egységesítését célozza meg. Most eltekintve az átalakítások oktatásszakmai értékelésétől, az átjárhatóság biztosítását célzó bolognai célkitűzés feltétlenül előnyös számunkra, legalábbis ami a magyarországi és a szomszédos államok magyar tannyelvű felsőoktatását illeti. Ennek kapcsán azonban azt is látni kell, hogy a magyar diákok

---

⁴ Csupán a rend kedvéért: Magyarország, Románia, Szlovákia, Ukrajna és Szerbia kivételével a világ összes többi országát ide soroltam. Ebben az alfejezetben emeltem ki azokat a folyamatokat (mobilitás, bolognai folyamat) amelyek legalapvetőbben az EU-s környezet eredményei.

⁵ A problémát jól érzékelteti: <http://galkinga.hu/hu/cikk/172/>

nemzetközi mobilitása abszolút nem a magyar-magyar relációk közt szerveződik. Érdemes tehát a *diákmobilitást*, mint deklarált EU-s alapelvet⁶ magyar-magyar szempontból alaposabban is szemügyre venni. Köztudott, hogy a versenyképesség növelése az EU egyik legfontosabb célja. Az átjárhatóság növelése, az ekvivalencia biztosítása és végső soron a diákmobilitás ösztönzése pedig mind olyan aktivitások, amelyek mögött az EU-s munkaerő mobilitásának serkentése, a munkaerő szabad áramlásának támogatása húzódik meg. Ha valaki diák korában több országban tanulhatott, többféle kultúrát, oktatási környezetet megismerhetett, az a munkaerőpiacra kilépve is könnyebben lép át országhatárokat és vándorol oda, ahol jobb munkát remél. A munkaerő piaci oldal felől megközelítve az látható, hogy a munkaerő mozgása jószerével egyirányú, vagyis a közép-európai országok felől vándorol Nyugat-Európa országaiba. Ennek a mozgó munkaerőnek a képzési költsége a közép-európai térséget terheli, míg az általa létrehozott javak és adók értéke nyugaton jelentkezik. Tehát sajátos helyzetben vannak a mobilitást tekintve mind a magyarországi, mind a kárpát-medencei országok döntéshozói. A globális munkaerő mobilitásnak ezek az országok jelenleg vesztesei, bizonyos szakmacsoportokban a nyugatabbra távozott munkaerő hiánya éppen ezen országok versenyképességét is veszélyezteti. Kérdés, hogy mennyiben érdeke⁷ az EU-s mobilitás, mint céleszköz átvétele és kritikátlan alkalmazása a Kárpát-medence magyarságának?

Természetesen *az EU-n kívül* is léteznek cselekvési terek, ahol a külhoni magyarság ügyét meg kell jeleníteni és képviselni kell. Véleményem szerint ezeken a területeken (is) erőt és aktivitást kell felmutatni, és érdemes átgondolni Magyarországnak egyfajta olyan szerepét, amellyel **a nemzetközi porondon a világban élő etnikai kisebbségek barátjaként** és esetenként támogatójaként pozicionálja⁸ önmagát. Ez a szerep nyilvánvalóan visszahatna és *bővítené a magyar nemzetpolitika mozgásterét* is.

A Kárpát-medencén kívül milliós létszámban élnek *sokadik generációs magyarok*, akik rendkívül heterogének és tagoltak. Nagyobb részük már „kint” született, a magyarsághoz elsősorban származástudatuk kapcsolja őket, a magyar nyelvet közülük sokan alig beszélik/értik. Intézményrendszerüket nagy áldozatok árán, önerőből hozták létre és működtetik egyre nehezebben, mivel a közösségeikben szerepet vállalók száma – a magyarságtól való eltávolodással – egyre jobban fogyatkozik. Zömmel országonként elkülönülten tevékenykednek, a magyarság megélése és saját jövőjük kapcsán talán legalapvetőbb ügyben, a fiatalok nyelvoktatásában sem szerveződtek hálózattá. A diaszpóra

---

⁶ „Az Európai Unión belül kulcsszerepet játszik a diákok és a tanárok mobilitása a felsőoktatás európai dimenziójának kialakításában. A diákok „vándorlása” olyan élményekkel gazdagítja a fiatalokat, amely egész életüket meghatározóan befolyásolja, tudatosítja bennük a kultúrák sokféleségét, képessé teszi őket az eltérőségek megértésére, erősíti bennük a toleranciát. Ezek a fiatalok lesznek azok, akik majd jobb helyzetbe kerülnek a munkaerőpiacon, jobban tudnak élni a szabad munkaerő-áramlás lehetőségeivel és képesek lesznek európai méretekben is gondolkodni szakmai tevékenységük során.”

Zsigmond Anna: Közösségi programok és a tanárképzés trendjei az Európai Unió országaiban Új Pedagógiai Szemle, 1998. július – augusztus (<http://www.epa.hu/00000/00035/00018/1998-07-vt-Zsigmond-Kozossegi.html>)

⁷ „Éppen ezért a fiatal munkavállalói réteget jobban kellene ösztönözni az itthon maradásra, vagy legalábbis a külföldi tanulmányok, esetleg munkavállalás utáni mihamarabbi hazatérésre, mely a magyar gazdaságnak is jobb lenne. Az érdekelletétek Magyarországon is markánsan megjelennek: míg az Európai Unió normáit és irányelveit követve szeretnénk mobilabbá tenni társadalmunkat, addig a gazdasági fellendülés érdekében a magyar munkaerőt itthon akarjuk tartani, hiszen akkor itthon fizetjük adójukat, ezen ország költségvetési bevételeinek szerves részét képezve.”

Baksa Eszter: Munkaerő mobilitás a Schengeni Egyezmény függvényében, De iurisprudentia et iure publico, II. évf. 2008/2. szám (http://www.dieip.hu/4.szam/2008_2_01.pdf)

⁸ Ehhez azonban mindenképp tisztába kellene tenni a Magyarországon élő etnikai kisebbségek népképviselőinek ügyét.

magyarságának emberutánpótlása inkább külső forrásból történik: százezres létszámban vannak olyan *külföldön megtelepedő magyarok*, akik a közelmúltban, alapvetően egzisztenciális vagy karrier okokból hagyják/hagyták el kárpát-medencei szülőföldjüket. Nemzetpolitikai szempontból az elmúlt 20 évben a közbeszédben helytelenül **„nyugati magyaroknak”** nevezett csoport valójában korántsem volt kihasználva, és korántsem volt támogatva. Kapcsolati és szakmai potenciáljuk óriási, ennek ellenére a magyarországi politika mintha ózdkodna támaszkodni arra az intézményrendszerre és kapcsolathálóra, amely általuk elérhető és amely *jócskán meghaladja a nélkülük rendelkezésre álló lehetőségeket*. Mivel politikai érdekképviselőjük értelemszerűen nincs, valószínűleg ezért ők a nemzetpolitika „mostohagyermekai”, akik bár a határon túl a legtöbben vannak, mégis rendszerint a legkevesebb figyelmet, a legcsekélyebb beleszólást és a legkisebb pénzügyi forrást kapják Magyarországtól.

2.2. A SZOMSZÉDOS ORSZÁGOK

A szomszédos országok a nemzeti fejlődés eltérő fázisaiban járnak, különféle intenzitással jelentkező *nacionalista valamint modernizáló politikák* keverésével. Többségük számára az EU-s tagság (vagy annak reménye) egyszerre a modernizáció hajtómotorja és a nacionalista politika hangtompítója. Ez utóbbi azonban nem mindig bizonyul annyira erősnek, hogy a magyarságnak egyet-egyét ne csapnának oda (lásd a tanulmány elején). A magyar kisebbséggel összefüggő kérdéscsokorból ahol csak felmerült bármiféle autonómia ügye, ott az kivétel nélkül mindenütt kivívta a többségi nemzet vezető politikusai elutasítását. Korábban már jeleztem, hogy a „varratmentes Európa” üzenetére szemmel láthatóan még nem állnak készen szomszédjaink. A részükről megnyilvánuló, hagyományosan deklaratív jellegű (kirakat-) politikákat a magyar kisebbség kapcsán rendszerint nem, vagy csak vontatottan követik cselekvések. A *kisebbségi magyarság politikai képviselete* különböző okokból országos szinten vagy eljelentéktelenedik (Ukrajna, Szerbia) vagy ciklusról ciklusra a parlamenti küszöb átlépéséért – ezzel összefüggésben a feldarabolódás ellenében – száll harcba (Szlovákia, Románia). Kérdés, hogy a jelenlegi trendek (népességfogyás, Magyarország regionális leértékelődése és problémái, a szomszédos kormányok enyhébb-erősebb nacionalizmusa) mellett a magyar nemzetpolitika tervezésekor középtávon mennyire reális számolni az autonómia megvalósításával a környező országok bármelyikében is?

A szomszédos országok magyar nyelvű oktatásügye kapcsán⁹ az elemző – legyen az kutató, pedagógus, vagy akár politikus – mindig rendelkezik egy olyan szemléleti megközelítéssel, amely hiányzik a magyarországi oktatásügyről folytatott diskurzusok szempontrendszeréből. Ez a megközelítés az *etnopolitikai szempontú megközelítés*, és ennek alapvető szerepe van a Magyarországon kívüli magyar nyelvű oktatás értékelésében. Ez a nézőpont elemzői kérdésként így fogalmazható meg: bármilyen, az oktatásügyben megvalósuló vagy tervezett változás milyen hatással van az adott országban élő magyarságra, azaz bővül-e/stagnál-e/csökken-e általa a magyar etnikum léte/lelétszáma/intézményrendszere? Rendkívül

⁹ Tanulmányomban külön nem jelölöm, de néhány mondatot felhasználtam a Köztársasági Elnök Úr felkérésére 2009. nyarán írott, megjelenés előtt álló oktatásfejlesztési tanulmány általam írott szövegrészéből.

fontos megérteni és elfogadni ezt a megközelítési módot, mert ebből számos esetben olyan válaszok következnek, amelyek *nélküle* nem érthetőek, nem kompatibilisek, nem racionálisak.

A külhoni magyarság oktatásának sajátos vetülete, hogy amíg a magyarországi diákok csak magyar és magyar intézmények között választhat, az erdélyi/felvidéki/délvidéki/kárpátaljai diák előtt a választás szempontrendszer nem csak kényelmi és minőségi, hanem sorsdöntő *etnikai kérdés is* valahogy így: ha a magyar tanítási nyelvű intézmény gyengébb/szűkösebb kínálatú/rosszabban felszerelt/nehezebben elérhető/satöbbi, mint a közelben található nem magyar tannyelvű intézmény, akkor nagy valószínűséggel ez utóbbit választja¹⁰ a jelentkezők többsége.

Ami a magyar nyelvű oktatásügy gyakorlati kérdéseit illeti, alapvetően jelenleg is **az önálló anyanyelvi oktatás lehetőségért folyik a küzdelem**. Ezt jelzik az ukrainai felsőoktatási felvételi nyelvvel kapcsolatos rendelkezések, a szlovák nyelvtörvény, ide kapcsolódik a romániai önálló magyar egyetemért folytatott küzdelem, a csángóoktatás körüli hercehurcák és a többi ügy. Ezért is van az, hogy a magyar nyelvű tanintézmények, a magyar oktatás ügye állandóan napirenden van a bilaterális megbeszéléseken. **A szórványban élő magyarok anyanyelven való oktatása a szomszédos államoknak kifejezetten nem érdekük**, így nem is tesznek semmit¹¹ azért, hogy az megvalósulhasson. A diákokat nemzetiségük miatt érő atrocitások, a magyar oktatási intézmények olykori elérhetetlensége és váltakozó minősége mind olyan tényezők, amelyek a magyar nyelven való tanulás ellenében hatnak és hosszabb távon az oktatási rendszer magyar intézményeinek elsorvadását eredményezik.

Úgy tűnik, az EU tagság önmagában nem tágította sem Szlovákiában, sem Romániában a kisebbségi magyar oktatásügy mozgásterét, sőt inkább azt mutatják a tendenciák, hogy *a magyarság forráselnyerő/forráslelővő teljesítménye alatta marad az országos átlagnak*. Egyelőre nem igazolódott azoknak az elképzelésnek, akik a külhoni magyarság ügyeinek rendezése kapcsán a transznacionális (EU-s) források pályázati felhívásaihoz, preferenciáihoz különös reményeket fűztek.

Az *oktatás teljesítménye* tekintetében az ún. PISA kérdőívek által mért kompetenciák összehasonlítása nagy általánosságban azt rajzolja ki¹², hogy míg Magyarország és Szlovákia Európa közepmezőnyében, a szomszédos országok közül Szerbia és Románia a „harmadik világgal” azonos szinten helyezkedik el. Ami a felsőoktatást illeti, jelenleg egyetlen¹³ magyarországi egyetem van éppen csak benne az európai TOP 200-ban, amelyben egyébként a szomszédos országokból egy intézmény sem található. A statisztikák évtizedek óta azt

¹⁰ Sok helyen általános a szomszédos országok magyarságában egy beidegződés, miszerint a későbbi jobb érvényesüléshez államnyelven képző intézménybe kell járni. Ehhez képest a PISA kérdőívek elemzése azt mutatja, hogy jobb teljesítménye volt például Szlovákiában azoknak a magyar diákoknak, akik az anyanyelvükön tanulnak a közoktatásban, mint azoknak a társaiknak, akik magyarként szlovák nyelvű oktatásban vesznek részt.

¹¹ Másik állam ugyan miért áldozna közvetlen vagy akár közvetett módon (tehát a helyi magyar érdekképviseleten/intézményrendszeren keresztül) akár egyetlen eurót is a szórványban született magyar gyermekek magyar kollégiumokban, szórványközpontokban történő összegyűjtésére? Ezen a téren (is) kiemelkedő Magyarország felelőssége, mert szórványügyben a szomszédos országok magyarságának mint eddig, a jövőben is szerény lesz a saját (belső, tehát nem magyarországi eredetű) forráslehetősége.

¹² <http://pisa2006.acer.edu.au/interactive.php>

¹³ <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2008/regional-rankings/europe>

mutatják, hogy a szomszédos országok magyarságának számaránya a felsőoktatásban hagyományosan kisebb, mint a magyarságnek a teljes népességhez viszonyított aránya.

Érdeemes kiemelni, hogy az elmúlt években megindult – nem utolsó sorban az ezt indukáló EU-s pályázatoknak köszönhetően – egyfajta *egymásra figyelés* Közép-Európában, amely a határok túloldalán található oktatási intézmények között is a kapcsolódási pontok keresgélését, egy-egy közös projekt kidolgozását eredményezi. Ugyanakkor a partnerek közti valódi együttműködések legnagyobb gátja a nyelvtudás, az azonos szinten tudott közvetítő nyelv ismeretének a hiánya. A külhoni magyar oktatási intézményeknek kulcsszerepe¹⁴ lehetne a közvetítésben, azonban a projektfeltételek transznacionális jellege miatt ez még nemigen válik valósággá.

Az egykori szovjet blokk országainak oktatási intézményrendszere általában *nyitott a nyugatról keletre importált direktívák, eszmék, know-how-ok előtt*, háttérbe szorítva a helyi sajátosságok, a régió történeti/kulturális/stb. adottságainak érvényesülését. Az intézményrendszer szereplői közül a külhoniak Magyarországra *is*, míg a magyarországiak szinte csak nyugatra figyelnek és tartanak, azaz a magyar intézményrendszer szereplőinek figyelmi- és mozgásexportja keletről nyugatra irányul¹⁵.

Szlovákiában és Szerbiában rendszeres a *magyarság negatív diszkriminációja*, és a magyar diákok bántalmazása magyar nemzetiségükért. Talán nem egészen meglepő módon az elmúlt években – például a vereckei emlékmű kapcsán – az ukrán nacionalisták is éledeznek, és nemrég Kolozsváron is szemet szúrt a magyar zászlós fiatal. És hány hétköznapi jogsértés nem kerül nyilvánosságra?

2.3. MAGYARORSZÁG

Nem csak a magyarországiak, hanem az egész magyarság számára a 2004. decemberi kettős állampolgárságról szóló népszavazás a kisebbségi kérdéstről szóló gondolkodásban és diskurzusban vízvonalzó. A magyarországiak között – némi cinizmussal – eggyel több lett a törésvonalak száma, azonban a külhoni magyarok többsége – kevéssé differenciáltan – a népszavazást az Anyaország elutasító gesztusával azonosítja. A közel azonos nagyságrendű igeneken és a nemeken túl a népszavazással valójában az mutatkozott meg, hogy a magyar

---

¹⁴ Erre tettünk minap kísérletet az Apáczai Közalapítványnak a magyar szlovák területi együttműködésre benyújtott pályázatával: a magyarországi és szlovákiai szakiskolai igazgatók számára szerveznénk partnerkeresést majd segítenénk közös oktatási projektek kidolgozásában. Eredetileg magyar-magyar relációra gondoltunk, mivel a Felvidéken több mint félszáz magyar tannyelvű szakiskola van, és a magyarországi szakképzési tanintézmények 85 %-ának nincs külhoni magyar testvériskolája. A kiíró által szervezett előzetes tájékoztató rendezvényen azonban kiderült, hogy nem célravezető kizárólag magyar-magyar projekteknél gondolkodni, mert a két bírálóból az egyik biztosan szlovák lesz. Ezért pályázatunkat úgy írtuk át, hogy a szlovákiai résztvevők fele szlovák lenne, míg a projektben résztvevő szlovákiai magyarok lennének a „közvetítők” a magyarországiak és a szlovákok között. (Tudniillik a magyarországi iskolaigazgatók többsége nem beszél olyan szinten angolul vagy németül, hogy egy transznacionális projektben aktívan részt tudna venni.)

¹⁵ Az Apáczai Közalapítvány szakiskolai diákmobilitási programjának előkészítése során derült ki, hogy az intézményvezetők többsége még soha nem járt a szomszédos, magyarok lakta országokban szakmai úton, ott nincsenek szakmai kapcsolatai, az ottani magyar oktatásról ismeretei. Elvárható-e akkor egy ilyen igazgatótól, hogy diákjait irányítsa-motiválja a külhoni magyar szakiskolában megvalósuló gyakorlati részképzésre?

kisebbség ügye a magyarországiak nagytöbbsége számára közömbös, a távolmaradást indukáló, *nem mozgósító erejű ügy*. Magyarországon továbbra is előfordul „románoszás, szlovákoszás”, amikor külhoni magyarokról folyik a beszélgetés. Külhoni magyarnak lenni nem népszerű dolog sem a szülőföldön, sem Magyarországon. Végso soron december 5-vel a már említett „zöld lámpát” nemcsak a szomszédos országok nacionalista erői kapták meg, hanem a Magyarországon hatalmon lévő politikai vezetés is.

A magyar kormány másfél évvel később *átszervezte és központosította* a nemzetpolitika magyarországi intézményrendszerét, megszüntette a Határon Túli Magyarok Hivatalát (HTMH), megszűnésre ítélte a támogatásközvetítő közalapítványokat, és a pénzügyi forrásokat a Szülőföld Alaphoz csoportosította. A Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) folyamatos, kormányzat általi blokkolásával a plenáris jellegű politikai párbeszéd korábbi legfőbb fóruma¹⁶ került zárójelbe, helyette a miniszterelnök inkább a külhoni politikai vezetőkkel folytatott kétoldalú megbeszéléseket preferálta. Mindeközben Magyarországon a külhoni magyarság ügye nemigen artikulálódik a politikai mezőben, és a közéletben leginkább – sok egyéb mellett – csupán egy újabb érdekes kulturális színpontként¹⁷ jelenik meg. Jelenleg Magyarországon a nemzetpolitika egy átfogó kezdeményezéseket nélkülöző, leginkább a határon átnyúló EU-s régiófejlesztésre fókuszáló pénzügyi-támogatási kérdéskörre szűkült. A nemzetpolitika ügye ma Magyarországon nem nemzeti, hanem ágazati politika, amelynek tevékenysége takaréklángon van, és leginkább a már korábban megkezdett programok menedzselésére korlátozódik. Forrásai évek óta stagnálnak, és paradox módon az általa preferált és reklámozott EU-s területi együttműködési források felett semmilyen diszpozíciót nem gyakorol. A sugalmazással ellentétben az elmúlt évek tanulsága, hogy **EU-s források jelenleg csak rendkívül szűk mezsgyén alkalmasak**¹⁸ **kétoldalú, magyar-magyar oktatási projektek kivitelezésére.**

Az EU oktatási direktíváiból az elmúlt évtizedben a magyarországi oktatásirányítás igyekezett átvenni és a gyakorlatba átültetni sok mindent. Azonban ebben a folyamatban *nemigen fejeződött ki*¹⁹ *az az egyedülálló magyar helyzet*, miszerint az EU tagállam Magyarország nyelvvel megegyező nyelvű oktatás állami intézményrendszerei valamennyi környező EU-s

¹⁶ A Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF) az elmúlt esztendőben az intézményes nemzetpolitikai párbeszéd egyetlen működő, a „megújuló nemzetpolitika” hatókörén már-már túlterjedő fórumként működött.

¹⁷ Félreértés ne essék, dicséretes dolog évente Budapestre hozni a külhoniak kulturális/színházi/néptánc fesztiváljait. A probléma inkább az, hogy ez önmagában a magyarországiakkal sem nem ismerteti meg, sem nem szereteti meg a külhoni magyarságot.

¹⁸ A pályázatok utófinanszírozásos rendszerűek (azaz jelentős szabad pénzeszközre van szüksége a pályázónak), és nem kifejezetten a magyar-magyar projekteket preferálják. Területi hatályúak (például a határ menti megyékben bejegyzett szervezetek pályázhatnak), így egy Budapesten bejegyzett, Magyarországon országos tevékenységi körrel rendelkező intézmény a magyar-román pályázatokon nem indulhat. A határon átnyúló együttműködési pályázatok az oktatás területén nem kínálnak a valódi problémákat megoldó lehetőségeket és az ágazati sajátosságokhoz idomuló pályázati feltételeket. Az egész EU-s támogatási rendszer úgy épül fel, hogy azon a külhoni oktatásügyet a vállán cipelő, de nem professzionális pályázó civil vagy egyházi szervezet sem pályázóként, sem projektkivitelezőként részt venni nem képes.

¹⁹ A jelenlegi időszak (2007-2013) magyarországi fejlesztéseit meghatározó 188 oldalas dokumentum, az Új Magyarország Fejlesztési Terv összes külhoni magyar vonatkozása a következő: „A Magyarország határain átnyúló fejlesztések révén elő kívánjuk segíteni a szomszédos országokban élő magyar közösségek európai keretek közötti felzárkózását és modernizációját. A térség modernizációs pályára állítását támogató - a szomszédos országokkal egyeztetett fejlesztéspolitika keretében közös térség-, infrastruktúra- és intézményfejlesztési, valamint gazdaságélénkítő - programok megvalósítását tűzzük ki célul.” Elsősorban nem a terjedelemmel van gond (bár az is jelképez valamit). A probléma inkább az, hogy kifejezetten a magyar nyelvű oktatás területén – hiszen a szöveg alapján ez nincs kizárva! – nemigen van olyan jelentősebb program, amely a határ túlsó oldalán valósult volna meg, EU-s forrásból.

országban is jelen vannak és részei az adott ország oktatási rendszerének. Jómagam ezt egy olyan egyedülálló *lehetőségnek* tekintem (például a szak- és felnőttképzésben, a felsőoktatásban), amelyet eddig közelítőleg sem sikerült kihasználni. A magyarországi politikát kettősség uralja. Egyrészt arra törekszik, hogy a nemzetek feletti EU szabályainak megfeleljen és azokat a gyakorlatba átültesse, másrészt ugyanez a politika több országba forrásokat importál, magyar intézmények kiépítésében és működtetésében közreműködik, oktatási-nevelési támogatást nyújt a magyar iskolába iratkozóknak.

Elmondhatjuk, hogy az elmúlt húsz évben több országra kiterjedő, **a magyar oktatás azonos típusú intézményeinek többségét összefogó mega-hálózatok nem jöttek létre**, ilyenek nincsenek. Félreértés ne essék: nem arról van szó, hogy magyarországi vagy helyi oktatási hálózatoknak ne lenne több-kevesebb más országbeli szereplő²⁰ is a tagja. Lényegében a méretében és így az érdekvényesítés súlyában van különbség a jelenleg létező kárpát-medencei hálózatok és a hiányolt mega-hálózatok között. Magyar-magyar nézőpontból jelentősége a külhoni oktatási szereplőknek az állam hálózatain kívül eső, saját elhatározásából alkotott hálózatainak lenne. Annak a kapcsolatrendszernek, amely hozzásegíti a hálózat tagjait (a magyar oktatásügy állami-, civil-, egyházi-, és üzleti szereplőit) a kölcsönös tájékoztatáshoz, az információ gyors megszerzéshez, továbbá ahhoz a koránt sem mellékes tudathoz, hogy a földrajzi és intézményi különbségek ellenére nincsenek egyedül.

Pedig a Kárpát-medence magyar nemzetiségű oktatási szereplői számára – régióként illetve szereplőkként eltérő mértékben – alapvető viszonyítási pont az, hogy *mi történik az oktatásban Magyarországon?* És talán nem ennyire általánosan és átfogóan, de időszakosan a magyarországi oktatásirányítók felől is megfogalmazódik a kérdés, azaz hogy *mi történik a magyar nyelvű oktatásban a határon túl?* Ez utóbbi feltétlenül eredmény még akkor is, ha a konkrét cselekvések gyakran elmaradnak a várakozástól.

---

²⁰ Azzal a megjegyzéssel, hogy a magyarországi hálózatokban a külhoniak részvétele gyakran kiegészítő jellegű és nem azonos jogokkal bír mint a magyarországiaké.

3. CÉLKITŰZÉS

Minden hetedik magyar diák nem magyarországi tanintézményekben tanul. „Menő legyen magyarnak lenni” – sokan kívánhatják közülük, s e mondat gyakorlatba ültetésének számos aspektusa van. Ez a tanulmány azzal a szándékkal készült, hogy ajánlást fogalmazzon meg mindazon, zömmel az oktatást érintő cselekvésekről, amelyeket a szerző egy – és ebben valóban meg kell újulni! – érdekképviselő és érdekérvényesítő nemzetpolitika²¹ számára elvégzendőnek javasol. Azonban nem lehetséges ágazati- vagy szakpolitikát tervezni anélkül, hogy a végső célt ne látnánk vagy legalábbis ne képzelnénk magunk elé. Az oktatásügyről is csak úgy érdemes gondolkodni, ha a hozzá kapcsolódó terv egészében és egyes elemeiben is létező és valós gondokra válaszol. **Melyek tehát azok a jelentősebb problémák, amelyekre a nemzetpolitika cselekvései felépülhetnek és milyen célokat kell beteljesíteniük e cselekvéseknek?**

A jelen és a közeljövő tennivalóit meghatározza

- a magyar népesség fogyása,
- a biztonság hiánya a *külhoni*²² relációkban²³, valamint
- a nemzet széttagoaltsága.

Ezek azok a legsúlyosabb²⁴ alapadottságok, melyek egyúttal kijelölik azokat a célokat, amelyekre az eljövendő magyar nemzetpolitikát – és közel sem csak az oktatás területén! – fel lehet és fel kell építenünk.

3.1. FOGYÁS HELYETT NÖVEKEDÉS

Nyilvánvaló, hogy egy nemzet erejét többek között azon mérik, hányan vannak, akik tagjainak vallják magukat. A népességfogyás elsődleges okai (az alacsony szülési hajlandóság,

²¹ Nemzetpolitikának olyan politikát tekintek, amelynek alanya a világon élő magyarság egésze, és cselekedeteit úgy tervezi, hogy az a teljes magyarság gyarapodását szolgálja. Bár a nemzetpolitika cselekvései országok feletti cselekvések, Magyarországnak – mint a magyar nép országának – ezek valóra váltásában meghatározó súllyal, alapvető kötelezettséggel kell bírnia.

²² A „külhoni” olyan helyet jelent, amely Magyarországon kívül található és valakinek az otthona. A magyarországinak külföld, de a „határon túlinak” szülőföld, vagy (ha harmadik országba utazik) szintén külföld. Többen vannak, akik az általánosan elterjedt „határon túli” kifejezést sérelmesnek érzik, talán azért, mert a kifejezés egy akaratlan pozíciót jelöl és a Közép-Európában enyhén negatív jelentéstartalmú „határ” szóhoz kapcsolódik. Magam is árnyaltabbnak érezném helyette a „külhoni” szó meggyökerezését a politikai- és közbeszédben, különösen, ha minduntalan „határok lebontásáról és átjárhatóságáról” szól a nemzetpolitika kommunikációja. Hát akkor bontsuk le kifejezéseinkben is a határokat!

²³ A biztonság hiánya Magyarországon is súlyponti kérdés, és itt korántsem pusztán a közbiztonság hiányára gondolok. Tanulmányom tárgya azonban nem ez.

²⁴ Könyvtárnyi irodalma van országunk/nemzetünk bajainak, mondhatni azt is, hogy minél mélyebbre csúszik az ország, annál inkább reneszánsza van a „probléma-tanulmányoknak”. Tanulmányomban arra törekedtem, hogy rendkívül redukáljam – és bizonyos mértékig leegyszerűsítsem – azt, hogy mit gondolok a legelemibb, nemzetpolitikai szempontból is megragadható és értelmezhető bajoknak. (Végső soron így alakult ki a *fogyatkozás – biztonság hiánya – széttagoaltság* hármassága.) Nem csupán a problémalettár kifejtésére illetve az ebből következő célok megfogalmazására fókuszálok, hanem a célokat megvalósító operatív programokat is megnevezem.

a gyenge egészségügyi ellátórendszer és társai) mellett, az elmúlt években megtapasztalt munkaerő vándorlással folyamatosan apad mindazon országok lakossága, amelyek nem tudnak eléggé vonzó helyszínt, úgy is mondhatnám, hogy **élhető szülőföldet**²⁵ biztosítani polgáraiknak. Nemzetpolitikai olvasatban a kárpát-medencei magyar népesség Kárpát-medencén kívüli országokba történő migrációja²⁶ kifejezetten káros, a magyarság egésze számára hátrányos jelenség. Ha a Kárpát-medencében kiképzett magyar munkaerő a Kárpát-medencén kívül dolgozik, akkor olyan államnak fizet a bére után adót, amely abból a magyarság intézményrendszereibe nemigen származtat vissza semmit. És ha ebben az államban tartósan letelepszik, nagy a valószínűsége, hogy előbb-utóbb elvesz egy magyar (és vele együtt valamennyi utódja). A magyarság fogyatkozásának további módja az asszimiláció, amely mind a nyugati magyarság körében, mind a szomszédos országok magyarsága tekintetében az egyik legjelentősebb probléma. A népességfogyás nemzetpolitikai vetületei számosak, elég csak utalni arra, hogy az elmúlt 20 évben Magyarország csökkenő lélekszámát statisztikai értelemben százezres mértékben kozmetikázták a szomszédos államokból betelepült magyarok, vagy arra, hogy a népességfogyás „forró” zónájában élő szórványmagyarság sorsa a közelmúltban már a magyarországi politikai mainstream-be is bekerült, amikor a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma külügyi bizottsága a magyar parlament épületében szórvány munkacsoportot alapított.

A népességfogyás oktatásüggyel való összefüggése elsősorban azokon a területeken nyilvánvaló, ahol a magyarság kisebbségben (diaszpórában) él. Évről évre magyar származású gyermekek ezrei kezdik meg nem anyanyelvükön az óvodát, iskolát, csak azért, mert fizikailag nem elérhető számukra a magyar nyelvű oktatás intézményrendszere. Később aztán az oktatás magasabb fokán sem magyarul folytatják, nem magyarul beszélgetnek, barátkoznak, és nem magyarul lesznek szerelmesek. Nagyon sok szórványban élő, a magyarságában elszigetelt, és pozitív, új impulzusokkal megerősített magyarságképpel nem rendelkező fiatalnak az asszimiláció a sorsa: egyfajta kitörés a vesztes-létből.

A magyarországi lakosságszám növelése számos, nem e tanulmány tárgykörébe tartozó szakpolitika összhangját feltételezi. Azonban az is kiemelkedő érdekünk, hogy a világ magyarsága ne fogyjon tovább²⁷, sőt, növekedjen azoknak a tábora, akik magyarnak vallják magukat. Miképpen nagyon fontos az is, hogy a magyarsághoz pozitívan viszonyuló nem

---

²⁵ Az „élhető szülőföld” egy olyan hely, amelyről az egyén úgy gondolja, hogy az megfelelő helyszíne lehet aktuális társadalmi-, egzisztenciális-, kulturális-, stb. céljai maradéktalan kiteljesítésének. „Szülőföld” alatt jelen tanulmányban azokat a földrajzi területeket értem, amelyeket a magyarság a Kárpát-medencében jelenleg benépesít. Ennek az egyre zsugorodó szülőföldnek a megtartása (avagy a „szülőföldön maradás”) akkor lesz lehetséges, ha az „élhetővé” válik, vagyis egy olyan helyé, ahol magyarnak maradni, gyermekeket szülni, teljes életet élni lehetséges és érdemes lesz.

Több helyütt leírtam már, hogy abban a világban, amely az emberek, eszmék és javak szabad mozgásáról szól – és mellelleg ahová korábban mi is vágytunk és ahová ma tartozunk! –, finoman fogalmazva is anakronizmus a „szülőföldön maradást” jelölni meg nemzetpolitikai célként. A szülőföldjén nem azért marad valaki, mert az egy magasztos dolog. Akkor marad ott, ha nincs más választása, vagy akkor marad ott, ha úgy érzi, akadálytalanul kiteljesítheti érzelmi és karriercéljait, megélheti magyarságát azaz ha a szülőföldje élhető. A jövőendő nemzetpolitikai célja – egyúttal szóhasználat – álláspontom szerint az „élhető szülőföld” megteremtésére kell irányuljon. A korábbival ellentétben ezzel a kifejezéssel nem egy statikus magatartásmódot preferálunk a külhoni magyarok kapcsán, hanem az életminőség emelését tűzzük ki célul, ami a mai korhoz és az emberek igényeihez sokkal közelebb áll.

²⁶ Természetesen a munkaerő vándorlás problematikája nem kizárólag a magyarságot érinti, így az a feladvány sem, hogy az érintett közép-európai országok a kieső munkaerőt előbb-utóbb honnan fogják pótolni.

²⁷ E keretek között tehát nem szakpolitikák valóra váltására, így például a születések számának emelésére, stb. gondolok, hanem olyan cselekvésekre, melyek által célzottan csökkenthető az az embervesztés, amely a magyarságot évről évre éri.

magyar emberek száma²⁸ is gyarapodjék. Célkitűzés tehát úgy fogalmazható meg, hogy **Magyarországnak kötelessége segítenie azt, aki bárhol a világon magyar szeretne lenni vagy akinél esély mutatkozik arra, hogy a magyar identitást válassza. És mindenkit támogatnia kell, aki érdeklődik²⁹ a magyarság iránt.** Ez a stratégiai célkitűzés egymástól elkülönülő, az operatív munkát meghatározó kérdésekre válik, így

- arra, hogyan ne veszítsünk el több embert,
- arra, hogy nyerjük vissza a korábban elveszített embereket, és
- arra, mi módon nyerjük új embereket a magyarság számára.

Célunk nem pusztán a – véleményem szerint defenzív és ráadásul a tények szerint sem túl sikeres – identitásőrzés, hanem kifejezett **részvétel az identitásküzdlemben** valamint egyfajta kiterjedés a világnak a magyarság irányába nyitott és érdeklődő polgárai felé. A visszahúzó és előzékenység kudarcos évei után szükséges újrapozicionálni magunkat és **elmozdulni az expanzió, a befolyás szerzés politikája** irányába. A *növekedő nemzet* a legalapvetőbb és mindenre kiterjedő, úgynevezett horizontális célkitűzés egy olyan korszakban, amelyben felbomlanak a korábbi etnikai keretek, a népességmozgásra Magyarország befolyása elhanyagolható mértékű, az emberek vándorlása a hétköznapi döntésévé válik. Középtávon ennek az általános népmozgásnak az irányai és következményei jórészt beláthatatlanok, azonban az bizonyos, hogy erre a kihívásra válaszokat kell adnunk. És egyfajta válasz az is, ha a jövőben a magyarságot sikerül vonzó alternatívaként megjeleníteni.

3.2. BIZTONSÁGHIÁNY HELYETT BIZTONSÁG

Közhelyszámba megy, hogy nincsenek közösségek, a család intézménye megrendült, a piactudásban a munkahely mindenkinél könnyen bizonytalanná válik, a közbiztonság siralmas, satöbbi. Magyarul: nem vagyunk biztonságban. Nemzetpolitikai szempontból mindennek az ad jelentőséget, hogy ahol magyar emberek kisebbségi etnikumként élnek – és ez mintegy 2 millió magyart érint a világon! – ott a magyar közösség/környezet hiánya igen gyakran az *etnikai biztonság*³⁰ dimenzióit is felveti. Mindez azzal a kérdéssel írható le a legfrappansabban, hogy biztonságos-e ma magyarnak lenni? Sőt, ebből következőleg: *érdemes-e ma magyarnak lenni?*

²⁸ Korántsem kiaknázottak a lehetőségei nem magyar származású személyek bekapcsolására a magyar kultúrába, sőt mi több, a magyar nyelv tanulásába.

²⁹ Avagy populistán: Mindenkit segíteni kell, akit nem csak a szép lányok, a megszerezhető termőföldek vagy a menekültjogi státusz elnyerése érdekel a magyarságból.

³⁰ Azaz amikor biztonságban vagyok abban a tekintetben is, mint egy adott etnikum tagja. (Nyilván mindenki arra a példára gondol először, hogy ebből a szempontból a történelem folyamán mit jelentett adott helyzetben egy svájci útlevelel, vagy mit jelenthet amerikai katonaként fogságba esni. Ez utóbbi esetben a filmek mindenestre elhitették a világgal (és ez sem egy rossz pozíció!), hogy egy egész hadigépezet mozdul meg a katona kiszabadítása érdekében.) Például jómagam etnikai biztonság vonatkozásában azt tekintetem volna normalitásnak, ha a magyarverések kapcsán Magyarország a diplomácia eszköztára mellett – bizonyára „kevésbé PC”, de – többféle, pénzzel elérhető eszközt mozgósított volna. Mint például a legjobb belgrádi ügyvédet a sértettnek és tízezer eurónyi jutalom felajánlását a nyomravezetőnek, meg tolerancia-kampányt a szerbiai sajtóban, satöbbi, satöbbi, satöbbi. Némi cinizmussal azt mondhatnám, olykor azt kell a nemzetpolitikában is használni, ami működik és hozza az eredményt. Vajon mit gondolnak jelenleg a szerb/szlovák/román/ukrán/satöbbi ifjak, szabad-e a magyart bántani?

Egy nép önbecsüléséhez – és részben ahhoz is, hogy mások mennyire becsülik meg őt – jelentős mértékben járul hozzá az, hogyan bánik honfitársaival, ha azok bajba kerülnek. A külhoni magyar vagy a külföldre látogató magyarországi ma abban biztos lehet, hogy ha magyarsága miatt bántódás éri, Magyarország *nem* fog rajta segíteni. Fájdalmas az előző mondatot papírra vetni, de jobb szembe néznünk azzal, hogy innen kell elindulunk.

Az élhető szülőföld nem csupán attól élhető, hogy ott, azon a helyen adottak az anyagi lehetőségei a boldogulásnak, hanem attól is, hogy a szülőföld *magyar* intézményei – amelyek létükkel éppen a fent említett etnikai biztonságot erősítene! – jól működnek és bárki számára hozzáférhető. Ez azonban sajnálatos módon távolról sincs így. Kisebbségben a magyarországi kormányzatok támogatásából, nagyobb részt saját erőből, adottságból létezik egy magyar intézményrendszer a szomszédos országokban, amelynek működése³¹ – kisebb hullámheggyekkel bár, de – ma is bizonytalan. Emellett természetesen a világ más pontjain is vannak a magyarságnak olyan alapintézményei, amelyek működtetése nehézségekkel küzd. Ezeknek a külhoni intézményeknek a prosperitása senki másnak nem érdeke, kizárólag a magyar nemzetpolitikának. A vonatkozó célkitűzés tehát úgy foglalható össze, hogy **Magyarországnak kötelessége a világon mindenütt fellépni valamennyi magyar biztonsága érdekében. És részt kell vállalnia a magyar oktatás és kultúra külhoni intézményei biztonságos működtetésében.** A stratégiai cél megoldandó kérdései, hogy hogyan biztosítható,

- hogy a magyar ember magyarként mindenütt biztonságban érezze magát, és
- hogy mi módon működjön stabilan a magyarság külhoni intézményrendszere.

A biztonság nem deklarációkon, hanem cselekvéseken múlik. Célunk annak az adósságnak a törlesztése, hogy szülőföldjén/külhonban/külföldön ne kelljen egyetlen magyar fiatalnak sem lehalkítania a hangját, ha magyarul beszél. És célunk az eddigieknél stabilabb szerepvállalás is azoknak a külhoni intézményeknek a fenntartásában, amelyek működtetéséhez/fejlesztéséhez a helyi források nem elegendők. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy azt kell tetteinknek és cselekedeteinknek sugározni minden magyar számára, hogy **nincsen egyedül, Magyarország vele van** és ügyel rá. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, mekkora jelentősége lehet a külhoni magyarság számára ennek az üzenetnek a 2004. évi decemberi népszavazás után! Ha a magyarság *etnikai biztonságban* van, azzal egy alapvető feltételét teremtettük meg az élhető szülőföldnek. A tanulmány három célkitűzése közül a biztonság az, amely a legkönnyebben beteljesíthető és valóra váltható.

3.3. SZÉTTAGOLTSÁG HELYETT EGYSÉG

A magyarság széttagoltsága jórészt történelmi adottság. Széttagoltak vagyunk vallási tekintetben, legendásan mélyek a politikai lövészárkaink, megosztott a magyar társadalom a birtokolt anyagi és információs javak függvényében. Sokakat az elmúlt évek magyarországi

³¹ Az intézmények kis része a jelenlegi nemzetpolitikát „kivitelező” Miniszterelnöki Hivatal jóvoltából „nemzeti jelentőségű intézmény” lett, így az ő működésük néhány évre biztosítottnak tűnik. És bár számos további intézmény kap működési támogatást, az elnyert összegek zömmel a „meghalni sok, életben maradni kevés” alapelvet teljesíti be, így a rendelkezésre álló források általában nem összemérhetők a hasonló magyarországi intézmények lehetőségeivel.

eseményei döbbsentettek rá, hogy származási alapon is igencsak tagoltak vagyunk. Legendásan széthúzó nemzetnek tartjuk magunkat, és vállaljuk is büszkén, holott tudjuk, hogy szétforgácsoltan erőtlenebbek, hatékonytalanabbak vagyunk.

Nemzetpolitikai nézőpontból *földrajzi széttagoltságunk*³² következményei számosak, így például a magyarság jelentékeny része – mert nincs más lehetősége – nem magyar nyelvű iskolában szerzi meg a világról szóló ismeretei egy részét, illetve egymástól igen-igen eltérő oktatási rendszerek résztvevője. A magyar-magyar kapcsolatok körében van jelentősége annak a széttagoltságnak is, amely a magyarországiaknak a külhoni magyarokkal kapcsolatos ismerethiányából eredeztethető. Arra gondolok, hogy a magyarországiak zömének bár felszínes tudása talán van arról, hogy magyarok „külföldön” is élnek, de hogy hogyan kerültek oda, miért élnek ott, és hogyan élnek, erről ismerete és ami még fontosabb: saját tapasztalása nincsen³³. Ez a fajta széttagoltság magatartásbeli kérdés is, hiszen ha Magyarországon ennek megfelelően alakítjuk ki intézményeinket és szabályainkat, valamint ha beszédünkben és gondolkodásunkban minduntalan falakat emelünk („mi és ők”), akkor ennek a széttagoltságnak adunk teret s aszerint viselkedünk. De hogyan is várhatnánk „egységet” olyanoktól, akik azzal sincsenek tisztában, hogy „szétszóratás” van? Az egység hiányához hozzájárul az is, hogy nincs semmilyen közös célja a magyarságnak, nincsen kitalálva még egy árva *brand*³⁴ sem, amely kijelölné a fejlesztés prioritásait. Sikerek hiányában a magyar emberek többsége ma is csak a túlélésre van berendezkedve, nem az alkotásra. És széttagoltságunk speciális esete, hogy gyakorlatilag semmiben sincs egység a magyar politikai osztályon belül. A 2010-es parlamenti választásokat követően ritkán visszatérő alkalom adódhat egy nemzetpolitikai kiegyezésre³⁵ a politikai és közélet mérvadó tényezői között.

A széttagoltság teljességgel elviselhetetlen, mert nem az egység, hanem a sokaság irányába hat. A virtualitások és a szabad mozgások korában azonban széttagoltságaink földrajzi részét legalábbis oldani lehet, nem beszélve arról, hogy ehhez a nemzetközi konjunktúra³⁶ is kedvező körülményeket teremt. Még lényegesebb, hogy a jelenlegi Magyarországon élők önmagukkal azonos módon tekintsenek mindazokra a magyarokra, akik külhonban élnek. De *nem csak Magyarországon hanem a szomszédos országokban is meg kell változtatni a határ túlsó oldalán élő magyarokhoz való viszonyulást*, mert az egyik oldalon közöny, a másik oldalon megbántottság uralkodik. Mindehhez persze a jelenleginél sokkal jobban meg kell

³² Vagyis annak, hogy a magyarságnak aránylag nagy lélekszámú csoportjai élnek különböző országokban.

³³ Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a „szétszóratás” gondolatisága Magyarország lakosságának tudatában nincs jelen. A 2004. december 5-i népszavazástól való nagyarányú távolmaradás sokak esetében egyfajta erkölcsi álláspont is volt, hiszen inkább nem nyilvánított véleményt az, aki bizonytalan volt, aki nem tudta, nem ismerte azt, amiről szavaznia kellett volna. Mindez kifejezett imperatívusz kell legyen nekünk, akik nemzetpolitikával foglalkozunk. Hogyan lehetne a szavazástól egykor távolmaradókat hozzásegíteni ahhoz, hogy tudásuk, mi több, tapasztalásuk legyen a külhoni magyarságról? Sőt, tovább megyek: hogyan lehetne a nemmel szavazókat álláspontjuk felülvizsgálatára készíteni?

³⁴ Félreértés ne essék: korántsem a Pick, az Unicum, vagy a Tokaji-szerű dologra gondolok, hanem jóval inkább valamilyen XXI. századi korszerű, modern és progresszív dologra, ami a világban is egyértelműen élenjáró termék, és amely Magyarországot másoktól megkülönbözteti, és egy pozitív üzenetet hordozó védjegy lehet. Amelyre aztán a gazdaság, az oktatás, stb. részben ráépülhet – mint például Finnországban a NOKIA márkára.

³⁵ Tehát néhány alapelvben való megegyezésre. Azt hiszem, 2010 világnak valóságában megérett erre a helyzet, legalábbis arra mindenképp, hogy a 20 évvel ezelőtti politikai közmegegyezés egyes dogmáit (mint például a „szülőföldön maradás támogatása a cél” címűt) az illetékesek demonstratívan újragondolják, újrafogalmazzák.

³⁶ Lásd a „határok átjárhatósága” típusú szövegeket és társaikat.

ismernünk³⁷ egymást. A széttagoltság ellenében ható célkitűzés tehát úgy fogalmazható meg, hogy **Magyarországnak feladata a külhoni és a magyarországi magyarság egységének megteremtése.** A célkitűzés egymástól elkülönülő operatív kérdéskörei, hogy

- mi módon érhető el, hogy az egység áthassa a magyarság életét, továbbá
- miben lehet megtalálni a magyarság nagy és közös brand-jeit, célkitűzéseit, és
- hogyan történhet kiegészítés a nemzetpolitika területén.

Egységes nemzet hiányában esélytelenek vagyunk a globális versenyhelyzetben. Egység azonban csak a korábban megállapított célokkal (növekedés és biztonság) együtt létezhet és **e három cél szinergiája idézheti elő a – már emlegetett – valódi fordulatot a nemzetpolitikában.** Változást, amely az érdekképviselő és az érdekvérvényesítés kettősségén alapszik, és a kiegészéssel cselekvéseihez legitim módon birtokolja a magyarság – a szó szoros értelmében vett! – egyetértését.

Az oktatás fejlesztése csak távlati célokra figyelemmel tervezhető. E tanulmány keretei közt az oktatás stratégiájának tervezésekor *kiindulási pontnak azt tekintem, amin változtatni kell.* A magyarság lélekszámának fogyatkozását, az etnikai jellegű intézményi- és személyi biztonság hiányát, és a széttagoltságot. Mindezek magukban hordozzák a célt is: a létszámban gyarapodást, a biztonságra találást, a széttagoltságból összefogódzást.

Ezek az oldalak nem kívánok monografikus látéletet adni sem a külhoni magyar oktatás részleteiről, sem a kapcsolódó magyarországi támogatásokról, hiszen ezt különböző fórumokon másokkal együtt jómagam is többször már megtettem. Mondandómat nem az oktatás klasszikus felosztása szerint (közoktatás, felsőoktatás, stb.), és nem területi alapon (erdélyi, felvidéki oktatásügy, stb.) szerkeszttem meg, hanem a növekedés – biztonság – egység fogalmak által meghatározott teendők alapján csoportosítom.

* * *

Jelen tanulmány a 2005-ben általam közreadott Magyariskola Programon³⁸ túllépve annak teljes újragondolása, amely a növekvő, biztonságos és egységes nemzet érdekében fogalmaz meg tennivalókat a külhoni magyar oktatás 2010-2020 közötti fejlesztésére.

Mit várok tőle? A magyar oktatásba újonnan bekapcsolódók ezreit, az intézmények kiszámítható működését, a magát magyarként biztonságban érző diákságot, és leginkább egyetlen, ezer szállal összekapaszkodó magyar oktatásügyet és ennek következtében eljelentéktelenedő történelmi helyzeteket, ténylegesen virtuálissá váló határokat és távolságokat. Azt várom, hogy tíz éven belül „menő legyen” magyar diáknak, tanárnak lenni bárhol a világon.

---

³⁷ A XXI. század valóságával csak részben érintkezik az a külhoni magyarokról alkotott kép, amely jórészt a magyarországi sajtó tudósításain, egyes hazai közszereplők és külhoniak magyarországiak számára fenntartott beszédmódján alapul. Ennek köszönhető az a magyarországiak egy részében élő kép, amely a külhoniakra mint a népi/nemzeti/stb. hagyomány hordozóira – például mint csaváros eszű falusiakra, vallásosokra, néptáncosokra, szép beszédűekre, stb. –, és részben ebből következően mint „egyedül igaz magyarokra” tekint. Ugyanez a szemlélet aztán a mozdíthatatlanságot mint hősiesség kitaratást, az innováció hiányát mint ellenállást, az igénytelenséget mint értékőrzést interpretálja. Aki sokat jár külhoni barátaival, az érzi és tudja mindezek egyoldalúságát és az ebből származó hamisságot. Ez az egyoldalú kép látszólag paradox módon éppen a személyes megtapasztalások hiányával és felszínességével magyarázható.

³⁸ Lásd: www.magyariskola.hu

4. TENNIVALÓK

Nyolc európai országban működnek kisebb-nagyobb kiépítettséggel a magyar nyelvű állami oktatás intézményei. Közülük az Európai Unió tagállama Szlovénia, Ausztria, Szlovákia, Románia és Magyarország. A másik három országból vélhetően tíz-tizenöt éven belül tag lesz Szerbia és Horvátország, míg Ukrajna reményei a legtávolibbak. A korábban említett öt EU tagállamban él és tanul a kárpát-medencei magyar népesség 96,3 százaléka. A Kárpát-medence teljes magyar népességéből összesen 2,4 millió az óvodás valamint az alap- közép- és felsőfokú képzésben tanuló diák, közülük mintegy 300 ezren tanulnak³⁹ nem magyarországi tanintézményekben.

Magyar nemzetiségű diákok⁴⁰ oktatási szintenként

	Óvodások száma (fő)	Általános iskolai tanulók száma 1-8 osztály (fő)	Középiskolai tanulók száma (fő)	Felsőfokú oktatásban tanulók száma (fő)	Szakképzésben résztvevők száma (fő)
Magyarország	342 285	944 244	420 889	349 301	130 545
Szlovénia		821	338		
Szlovákia 2007	8 825	579 15		5 887	
Románia 2007	41 054	92 300	31 559	38 085	9 972
Szerbia	3 941	18 732	1 515		5 377
Horvátország 2006	50	249	21		45
Kárpátalja 2008		14 290	2 117	1 923	

Melyek azok a legsürgetőbb és konkrét problémák, amelyek a külhoni magyar oktatásban jelen vannak? És milyen megoldások mutatnak a problémák megszüntetése irányába?

A tennivalók számbavétele előtt célszerű megnevezni, hogy a problémaeltárhoz kapcsolódó megoldások során *mit preferáljunk*, azaz mely területeket részesítsük előnyben a magyarországi állami eredetű források kihelyezésekor. Országok tekintetében a prioritási sorrend (preferálttól a kevésbé preferáltig) Ukrajna, Szerbia, Szlovákia, „Nyugati magyarság”, Horvátország és Szlovénia, végezetül Erdély. A szórványmagyarság ügye⁴¹ mindenütt magasabb prioritás kell legyen, mint a tömbmagyarság ügye. Intézmények tekintetében a magyar oktatási rendszer belépési pontjainak – tehát az óvodának és az elemi iskolának – a támogatása magasabb prioritás, mint a többi intézmény segítése. A támogatás megcélzott

³⁹ Részletes, ám sajnos nem naprakész statisztikai adatokat találhatunk a Jelentés a külhoni magyarság helyzetéről 2009. c. kiadványban (<http://www.nemzetpolitika.gov.hu/data/files/142308560.pdf>); valamint az alábbi linkeken is: (<http://www.martonaron.hu/htof/statisztikak/oktatasi/0203yuk.htm>); (<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/pedagog/oktpol/karpokt/html/oktint1.htm>).

⁴⁰ Arra vonatkozó statisztikának nem sikerült a nyomára bukkannom, hogy hányan vannak olyanok, akiket külföldön elveszít a magyar nyelvű oktatás.

⁴¹ Ez alatt elsősorban a gyerekek magyar intézménybe járásának költségeit, valamint a szórványközpontok intézményeinek támogatását értem.

eredményei közül pedig azok a projektek a legmagasabb prioritásúak, amelyek közvetlenül a magyarság lélekszámának növekedését eredményezik (például a kifejezetten gyermekmentő/szórványmentő projektek). A további áttekintés összeállítása során a növekedés – biztonság – egység nemzetpolitikai célkitűzésekhez illeszkedő alfejezeteken belül a programcélok között és az egyes programcélokon belül prioritási rendet tartottam, azaz a fontosabbtól a kevésbé fontos felé haladtam. A fejlesztések meghatározásakor nem nevesítettem létező intézményeket, hiszen ennek a – szándéka szerint – stratégiai jellegű tanulmányának nem küldetése a konkrétumokban való elmerülés.

Álláspontom szerint a jövőbeni külföldi magyar oktatás fejlesztése az alábbi stratégiai célok elérésére kell törekedjen:

- **Növekvő lélekszám** azért, hogy a magyarság erősebb, nagyobb befolyású nemzet legyen, és a magyar nyelvű oktatás stabilabb intézményrendszerrel rendelkezzen.
- **Személyi- és intézményi biztonság** abból a célból, hogy a magyarsághoz való tartozás vállalása egyszerre garantálja az etnikai biztonságot és a legkorszerűbb tudás megszerzésének esélyét minden magyar nyelven tanuló fiatal számára.
- **Egyetlen magyar oktatási tér**, hogy a magyar nyelven történő tanulás a jelenleginél szélesebb képzési és intézményi választékot, versenyképesebb intézményrendszert jelentsen.

4.1. NÖVEKVŐ LÉLEKSZÁM

A növekedés nemzetpolitikai célfeladata a bekapcsolás – olykor visszakapcsolás – a magyar nyelvű oktatáson keresztül a nemzetbe valamint a magyarságot nem ismerő, nem magyar származású emberek illetve a magyarság „peremén” lévő személyek számára „magyarság élményt” adni. Kényszerűen, de be kell látni, hogy a világon szerteszóródott diaszpóra magyarság zöme egy generáció múlva elvész, a szomszédos országokban élő magyarság zöme pedig szórványosodik, a nyelvi tömb egyre zsugorodik. A magyarországi beavatkozás elengedhetetlen, a források által megvalósítandó legfontosabb feladat a magyarmentés, vagyis a diaszpórában élők magyar identitását támogatni, erősíteni, annak kialakulásához impulzusokat adni, míg a szórványmagyarság fiataljait a szórványban összegyűjteni és a nyelvi tömb tanintézményei felé orientálni.

A stratégiai cél, hogy növekedjen a magyarság és a hozzá pozitívan viszonyulók lélekszáma.

Ezt az alábbi három programcélal látom megvalósíthatónak:

- Elérhető intézményrendszer
- Szórványmentés, lemaradók bekapcsolása
- Nyelvi és kulturális expanzió

4.1.1. ELÉRHETŐ INTÉZMÉNYRENDSZER

- *Probléma:* Szórványban valamennyi magyar gyerek számára fizikailag nem elérhető a magyar óvoda és iskola, ezért már az oktatás legelső fokán sok szülő arra kényszerül,

hogy nem magyar nyelvű intézményt válasszon. Az oktatás magasabb fokán ritka az intézményváltás a nem magyar nyelvű tanintézményből a magyar nyelvű irányába. Természetesen a magyar anyanyelvű óvodások, kisiskolások ezreinek elvesztése (tudniillik, hogy nem magyar nyelvű óvodába, elemi iskolába iratkoznak) később a magyar középiskolákban és felsőoktatásban is lecsapódik.

Tennivalók: Legsürgetőbb feladat az óvodások bevonása az anyaországi támogatás rendszerébe⁴². Az általános iskolások esetében teljes egészében⁴³ támogatni kell az ingázás útiköltségét, a közvetlen készpénzkifizetések helyett éves bérletfinanszírozással, iskolabusz programmal. Akik szórványban a támogatások ellenére mégsem választják a magyar nyelvű intézményeket, azok számára alternatív magyar oktatást (vasárnapi iskolákat) kell biztosítani.

- *Probléma:* Nincs elég magyar kollégiumi férőhely a középiskolásoknak a szórványközpontokban, illetve azok egy része zsúfolt, nem vonzó. Kevés a kollégiumi férőhely, alig léteznek szakkollégiumok a külhoni (nem magyar tannyelvű) felsőoktatás hagyományos központjaiban, a kollégium sokaknak csak szálláshely, a magyarságba bekapcsoló önálló kulturális, oktatási és tudományos programok⁴⁴ nélkül.

Tennivalók: Tovább kell fejleszteni a szórványközpontok kollégiumi ellátottságát, illetve a meglévők színvonalának emelését eredményező programot kell indítani. Szakkollégiumi hálózatot⁴⁵ kell létrehozni a szomszédos országok egyetemi városaiban.

4.1.2. SZÓRVÁNYMENTÉS, LEMARADÓK BEKAPCSOLÁSA

- *Probléma:* A szórványban gyakran az óvoda, az iskola az egyetlen színtere a magyar nyelv használatának, a kultúra elsajátításának. A gyerek az intézményből hazatérve idegen nyelvű/kevert nyelvű környezetben találja magát.

Tennivaló: A napközis, bentlakásos oktatási formák, a szórványkollégiumok jelentős erősítése.

- *Probléma:* A szomszédos országokban a nem magyar tanintézményekben tanuló magyar nemzetiségű diákok teljesen kiesnek a magyarországi támogatások rendszeréből. Hasonlóképpen senki sem foglalkozik azoknak a magyaroknak a

⁴² A kedvezménytörvény oktatás-nevelési támogatását jelenleg a magyar iskolába iratkozó diákok kaphatják fejkvóta-szerűen, ez az összeg a külhoni magyar oktatásúgyre fordított összes magyarországi állami forrás kb. 60-70 százalékát elviszi. A támogatás feltételrendszere átdolgozásra szorul: ennek kapcsán arra kell törekedni, hogy (a tömbben élőkkel szemben) elsősorban azokat a diákokat támogassa súlyozottan, akiknek többletterheik vannak pusztán csak azért, mert a szórványban élve a lakhelyüktől távolabb elérhető/gyengébben felszerelt/stb. magyar intézménybe járnak. A támogatás mértékét (esetleg a jogosultságot is) differenciálni kell a támogatott helyzete (tömbben vagy szórványban él), életkora (kisiskolás, középiskolás) és más szempont alapján. Megfontolandó olyan átalakítás, amely a közvetlen pénztámogatásról a közvetett támogatási formákra (bérlettámogatás, iskolai étkezés támogatása, stb.) teszi a hangsúlyt.

⁴³ Résztámogatást, töredék pénzeket adni semmilyen támogatáspolitikai keretében, így itt sincs értelme.

⁴⁴ Sokak véleménye szerint a magyarság kisebbségi környezetben elveszítette trend-diktáló, progresszív jellegét, nem hozzá akarnak hasonlítani, hanem ők akarok hasonlítani másokhoz.

⁴⁵ Az egyetemi városokban (például Újvidéken, Ungváron, Nyitrán és másutt) található kollégiumoknak az a jelentősége, hogy a vidékről városba érkező, ott zömmel nem magyar nyelvű képzésen továbbtanuló fiatal ezekben a magyar kollégiumokban kerülhet magyar környezetbe, élheti meg magyarságát, találkozhat könnyen hasonló helyzetű társaival. Ugyanakkor nincs magyar egyetemi kollégium Pozsonyban, Temesváron, Brassóban, hogy csak néhány helyszínt említsek.

gyermekeivel sem, akik a Kárpát-medencén kívül élnek, de a Kárpát-medence országaiban születtek és bár még sok szálon kapcsolódnak szülőföldjükhöz, de már lassan leválnak róla.

Tennivaló: Nem mondhatunk le egyetlen magyarról sem, ezért olyan programot kell indítani számukra, amely „kapcsolatban tartja” őket a magyarsággal, például vasárnapi iskolák hálózatával, nyári anyanyelvi táborokkal.

- *Probléma:* A külhoni magyar nyelvű cigányság néhány elszánt emberen kívül nem kell senkinek, holott elsősorban szórványban számos helyen ők „tartják fent” a magyar nyelvű oktatást. A külhoni magyar nyelvű cigányságot megcélzó magyarországi pályázatok, támogatások, források mértéke rendkívül csekély mértékű, pedig a jövő tekintetében a romák az egyik legfontosabb kihívás Közép-Európában.

Tennivalók: Célprogramot kell indítani a szomszédos országok magyar nyelvű cigányfiatalságának felzárkóztatására, a sikeres magyarországi romaprogramok adaptálására. Elő kell segíteni a magyar nyelvű cigány-cigány kapcsolatépítést, a romológiai továbbképzéseket.

- *Probléma:* A Kárpát-medencén kívül számos helyen nem megoldott a diaszpórában élő gyermekek magyar nyelvre, kultúrára való oktatása.

Tennivalók: Támogatni kell szakképzett óvodapedagógusok, tanítók részvételét a sokadik generációs, magyarul nem tudó gyermekek nyelvoktatásában. Elő kell segíteni a nyelvoktatás alternatív módjait, az internetes képzést, a laikusok által is használható nyelvoktató csomagok elterjesztését. Olyan programot javasolt indítani, amely tömbben, nyári táborokban segíti a magyarsággal való megismerkedést, az etnikai közösségbe való bekapcsolódást.

- *Probléma:* Tehetséggondozásra, azaz a szomszédos országokban élő tehetséges magyar fiatalok felkarolására és folyamatos, rendszer-szerű támogatására egyelőre nem indult átfogó, kárpát-medencei szintű program.

Tennivaló: A külhoni fiatalokat be kell kapcsolni az anyaországi tehetséggondozás (nemrégiben újabb lendületet⁴⁶ kapott) rendszerébe, amelyet nemzeti jellegűvé kell bővíteni.

4.1.3. NYELVI- ÉS KULTURÁLIS EXPANZIÓ

- *Probléma:* A nem magyar származású, Közép-Európa iránt érdeklődő fiatalok közül kevesen ismerik a magyar kultúrát és nyelvet. Mondhatnám úgy is, hogy nagy „tartalék” van ezen a téren. Nehezen választható el a nyelvoktatás a kultúra átadásától, az oktatási tevékenység a kulturális aktivitástól. Nyilvánvaló, hogy a kulturális expanzió oktatási expanziót is (kellene) jelentenie. A jövő egyik feladata a kulturális és oktatási expanzió összeépítése, a szinergia kihasználása. Így például egy úgynevezett „magyar év” egyik kimeneti indikátorának annak kellene lennie, hogy a programsorozat országában a programot követően növekedett-e és mennyivel a magyar nyelvtanfolyamra beiratkozók valamint a Magyarországra

⁴⁶ Lásd: <http://www.tehetsegpont.hu/index.php>

ellátogatók száma. Fontos cél, hogy a magyarságról tudó, minket minél jobban megismerő emberek száma a világon növekedjen.

Tennivalók: Elsősorban az egyetemi városokban kell támogatni illetve kiterjeszteni a magyar nyelv és kultúra oktatását, továbbá emelni kell a külföldön tevékeny magyar lektorok valamint a magyar intézetek⁴⁷ számát. Kiemelten kell támogatni a fordítói programokat.

- *Probléma:* A szomszédos országok nem magyar népességének nincs lehetősége első kézből, anyanyelvén tájékozódni Magyarországról, a legfontosabb történésekről, politikákról, oktatási lehetőségekről, kisebbségi ügyekről. Törekvéseinket nem értik, azokról csak másodlagos hírforrásokból tájékozódhatnak. Ide tartozik, hogy ami a szomszédos országok szórványterületein való magyar kulturális jelenlétet illeti, inkább „nem jelenlétről” lehetne beszélni. Különösen fontos lenne azoknak a tízezreknek a szimpátiáját megnyerni, akik számon tartják magukról, hogy magyar felmenővel is rendelkeznek, de kevés a magyar kötődésük, közvetlen információjuk, pozitív élményük alig van.

Tennivaló: Célprogramot kell indítani Magyarország megismertetésére a szomszédos országokban élő nem magyarok számára. Táborozási, kirándulási programokat kell indítani, felsőoktatási ösztöndíjakat kell létesíteni. Kulturális és szakmai jellegű honlapokat kell létrehozni és működtetni a szomszédos országok nyelvén Magyarországról, a magyar kultúráról. Lényeges alapelv a magyar nyelv oktatásának, tanulhatóságának biztosítása minden helyen és minden módon (így pl. interneten keresztül is).

4.2. SZEMÉLYI ÉS INTÉZMÉNYI BIZTONSÁG

A biztonság nemzetpolitikai célfeladata keretében Magyarország tekintélyének és megbízhatóságának visszaállítására kell törekedni a külhoni magyarság, valamint a szomszédos országok kormányzatai előtt. **A stratégiai cél, hogy biztonságban érezzék magukat a magyarság külhoni tagjai és intézményrendszere.** Ezt az alábbi három programcélal látom megvalósíthatónak:

- Etnikai biztonságérzet
- Működés kiszámíthatósága
- Minőségelvű fejlesztés

⁴⁷ Szorosan vett tárgyamtól eltér – és egy külön tanulmányban foglalkozom vele –, ezért itt csak röviden említem, hogy a külhoni magyar házakat (amelyek a kultúra átadás mellett éppúgy lehetnének a nyelvátadás színhelyei is) és a külföldi magyar intézeteket egy rendszerbe kell illeszteni mind finanszírozási, mind a szakmai irányítás tekintetében. Meg kell vizsgálni mindebben a „nyugati magyarság” személyi és intézményi részvételének lehetőségeit is és lehetőség szerint be kell vonni őket.

4.2.1. ETNIKAI BIZTONSÁGÉRZET

- *Probléma:* A szomszédos országokban élő magyar fiatalok esetenként hungarofób indíttatású megjegyzésnek, jogsértő cselekedetnek, fizikai bántalmazásnak vannak kitéve, elsősorban a velük együtt élő nép fiataljai irányából.

Tennivalók: Mivel a kérdéskör korántsem csak oktatáspolitikai probléma, a megoldások is többretűek. Összetett elemekből álló programot⁴⁸ kell indítani a magyarelles megnyilvánulások regisztrálására, megelőzésére illetve az attól való elriasztásra. A jövőben Magyarországnak precedens jellegű és mértékű erőforrást kell egy-egy külföldi magyarelles ügyre összpontosítania, hogy ezzel elejét vegye a további jogsértéseknek és világosan jelezze a cenzust mind a külföldi – és magyarországi! – magyarság, mind a nem magyar népesség irányába. Cselekvési és kommunikációs tervvel, hatékony jogvédő hálózat kiépítésével, és jelentős forrással kell rendelkezni a jelenség kiszűrésére, kezelésére és a normasértők büntetésének kiharcolására. A problémakörnek bár számos egyéb gyökere, aspektusa van (pl. Magyarország regionális súlyának aktuális külföldi megítélése), de véleményem szerint mindez jelentős mértékben kommunikációs kérdés is. A fentiek mellett erősíteni kell azokat a törekvéseket, amelyek a szomszédos országok nyelvén megjelenő internetes honlapok megteremtésére, az ottani nem magyar nyelvű sajtóban történő magyar megjelenésre, egyáltalán, a folyamatos külföldi magyar kulturális jelenlétre irányulnak.
- *Probléma:* A magyar nyelv használata a szomszédos országokban bizonyos esetekben kockázatos, ezért szórványhelyzetben, nyilvános helyeken nyelvünk visszaszorulóban van. Ezzel is összefügg, hogy a szülők gyakran a nem magyar nyelvű oktatás intézményeibe íratják be magyar gyermeküket, hogy „érvényesüljön”.

Tennivaló: Kampányt kell indítani a magyar nyelvűség, a magyar nyelvhasználat mellett. Meg kell sokszorozni az úgynevezett „beiratkozási programot”. Sajtókampányt kell folytatni, amelyben többek között a nyelvválasztás pozitív példáival kell megismertetni a magyarságot. Bátor és aktív nyelvhasználatra kell ösztönözni a fiatalokat, erősíteni, támogatni és állandóan napirenden kell tartani a magyar nyelvű feliratokért és a korlátozás mentes magyar nyelvhasználatért folytatott lokális küzdelmeket az oktatás és a közélet különféle szinterein.
- *Probléma:* Szórványban működő pedagógusokat, tanárokat veszítünk el a szomszédos országokban, mert a szórványmunkások a magyar közösségtől magukra hagyottak, nem megbecsültek, és egy idő után nem tudják vállalni a lelki és idegi terheléssel járó szórványmunkát.

Tennivalók: Támogatni kell azokat a kezdeményezéseket, amelyek hozzájárulnak a szórványban tevékeny pedagógusok, lelkészek szakmai továbbképzéséhez, hálózatba szervezéséhez, megbecsüléséhez. Abból a célból, hogy minél többen vállalják a szórványmunkát, ösztönözni kell a szórványmunkával összefüggő tantárgyak bevezetését a külföldi magán felsőoktatásban.

⁴⁸ Nem hiszek önmagában a kétoldalú tolerancia programokban, amíg nincs egy közös, egyaránt jól beszélt nyelv, illetve közös szakmai tevékenység (nem szabadidős tevékenység!) a diákok között. A megoldást semmiképp sem a különböző nemzetiségű diákokat mesterségesen összehozó-összeterelő táborozásban (erre volt példa korábban) látom.

4.2.2. MŰKÖDÉS KISZÁMÍTHATÓSÁGA

- *Probléma:* A szórványoktatás intézményei (óvodák, napközik, kollégiumok, stb.) versenyképes működtetése és létszámnövelő fejlesztése forráshiányos. A magyar nyelvű oktatás szakmai háttérintézményei (pedagógus szövetségek, kutatóhelyek, könyvtárak) folyamatos működésének finanszírozása megoldatlan.
Tennivaló: A szórványban lévő, magán vagy egyházi fenntartású intézmények biztonságos működtetéséhez és fejlesztéséhez a hasonló szerepű magyarországi intézményekkel azonos módon, normatív alapon kell hozzájárulni, azaz a normativitást ki kell terjeszteni a külhonban kifejezetten magyarmentő tevékenységet folytató oktatási intézményekre is. Ez nem feltétlenül kell jelentse az intézmény teljes működési költségeinek biztosítását, azonban az ahhoz való kiszámítható hozzájárulást igen. Az oktatási háttérintézmények működtetését szilárd alagra kell helyezni.
- *Probléma:* A magyar nyelvű magán felsőoktatási intézmények működésének, fejlesztésének finanszírozása, olykor léte bizonytalan, kiszolgáltatott, kiszámíthatatlan.
Tennivaló: A külhoni felsőoktatás intézmények működtetését a magyarországi felsőoktatási intézményekkel azonos alagra kell helyezni.
- *Probléma:* A Kárpát-medencén kívüli magyar házak, cserkészotthonok, magyar klubok, magyar könyvtárak működtetése egyre nehezebb, az ingatlanok egy része kihasználatlan, mert úgy nem kerül fenntartási költségekbe.
Tennivalók: A Kárpát-medencén kívüli intézményi és humán erőforrások számbavétele, ezt követően a „nemzeti jelentőségű intézmények” körébe való bekerülés a fejlesztésre érdemes intézményeknek⁴⁹.
- *Probléma:* A magyar nyelvű oktatásban aktív tanárok a számukra a kedvezménytörvényben biztosított tankönyv támogatást évek óta nem kapják meg.
Tennivaló: A kedvezménytörvény tankönyv- és taneszköz támogatásról szóló előírását végre kell hajtani.

4.2.3. MINŐSÉGVÉDELMI FEJLESZTÉS

- *Probléma:* A magyar tanintézmény gyakran nem jó minőségű, nem versenyképes. A szomszédos országokban is verseny van a tanintézmények között a diákokért, ebben előnyben vannak a jól felszerelt, a szorosan vett oktatási szolgáltatásokon felül többletet nyújtó intézmények.
Tennivalók: A magyar tanintézmények olyan fejlesztését kell a jövőben folytatni, amely nem elsősorban a végeérhetetlen eszközfejlesztésre fókuszál, hanem a tanintézményen keresztül elérhető szabadidős lehetőségek és többletszolgáltatások kiterjesztésére (napközi otthon, intézményközi mobilitás, nyári külhoni táborok, idegen nyelv minőségi oktatása, gyermekétkeztetés, stb.).

⁴⁹ Mindezt kombinálni kell a kulturális- és nyelvi expanzió programcél megvalósításával.

- *Probléma:* A magyar tanintézmények felszereltségének hiányosságai visszavezethetők arra is, hogy csekély a pályázási eredményesség a nem magyarországi eredetű források irányában. Országosan kevés a minőségbiztosított tanintézmény, az innovatív, kezdeményező, sikerorientált vezető.

Tennivalók: Támogatni kell a közoktatás magyar tanintézményeit abban, hogy eséllyel vehessenek részt a belföldi forrásokért vívott helyi valamint nemzetközi pályázatokon és a minőségbiztosítás megszerzésében. (A támogatás adott esetben pályázati önrész biztosítását is jelentheti.) A pedagógus életpálya elismerésére, presztízsének emelésére valamint a minősített tanintézmények számának növelésére célprogramot kell indítani.

4.3. EGYETLEN MAGYAR OKTATÁSI TÉR

Az egység nemzetpolitikai célfeladata egyrészt a 2004. decemberi népszavazás „eredményének” semlegesítése a külhoni magyarság előtt, másrészt a magyarországiak számára a külhoni magyarság megismertetése, hozzájárulás az emberek közötti kapcsolatok kialakulásához. **A stratégiai cél, hogy tagjai és intézményrendszere vonatkozásában egységessé váljon a magyar nemzet.** Ezt az oktatás területén az alábbi három programcélal látom megvalósíthatónak:

- Külhoni élmény minden diáknak
- Kapcsolatépítés, hálózatépítés, átjárhatóság, mobilitás
- Prioritás Magyarországon a külhoni magyar oktatásnak

4.3.1. KÜLHONI ÉLMÉNY MINDEN DIÁKNAK⁵⁰

- *Probléma:* A magyarországi gyerekek, fiatalok többségének nincsen semmilyen személyes külhoni élménye, tapasztalása, kapcsolata, mert még nem járt a szomszédos országok magyarok lakta területein.

Tennivalók: A közoktatásban tanuló valamennyi fiatal tanulmányai alatt legalább egyszer állami forrásból el kell vinni osztálykirándulásra a szomszédos országok magyarlakta területeire. A magyarországi közoktatásban tanuló 1,2 millió diák néhány év alatti kiutaztatásával a nemzetpolitika egyik legnagyobb sikerét könyvelhetné el: a szülőkkel, nagyszülőkkel együtt milliók gondolkodását formálva értetné meg és fogadtatná el a külhoni magyarság szerepét. A program megvalósítási terve 2010. júniusára elkészül, különös tekintettel arra, hogy az Apáczai Közalapítványban már megkezdtek HATÁRTALANUL! néven a program pilot-jának kipróbálását, amelynek keretében 5.000 középiskolás diák megy tanulmányi

⁵⁰ A Magyariskola Program első változatában, 2005-ben már közreadtam ugyanezt a javaslatot (megjelent: Regio 2006/1. 3-18.p.) "...a magyarországi polgárok tájékozódását, ismereteit növelni kell a határon túli ügyel kapcsolatban, ezért Magyarországon a kérdéskört a jelenleginél mélyebben beágyazott társadalmi szintre kell emelni. A magyar - magyar diák- és oktatói kapcsolatépítés, a tapasztalások lehetőségét mindenki számára lehetővé kell tenni. Ez nem csak a határon túli diákok mozgását, hanem magyarországiak mozgását is jelenti; ösztönözni kell a *testvériskolai kapcsolatokat*, lehetővé kell tenni, hogy legalább egyszer minden magyarországi általános iskolás jusson el a határon túlra..."

kirándulásra Erdélybe/Felvidékre/stb., 500 diák pedig közös projekteket valósít meg külhoni⁵¹ diáktársaival.

- **Probléma:** Nincs fórum a magyar közoktatás intézményeiben a külhoni magyarság történetének, személyiségeinek, jelenének bemutatására. Nincsen a külhoni magyarság történetét, kultúráját, személyeit bemutató kiállítóhely és oktatóközpont Magyarországon.

Tennivalók: Iskolai oktatóprogramot kell indítani, valamint a tantervben is előírt iskolai alkalmat kell szentelni a külhoni magyarság bemutatására. Létre kell hozni a Magyarság Házát, amely egy korszerű, interaktív formában megvalósuló bemutatóhely, kulturális- és oktatási központ.

4.3.2. KAPCSOLATÉPÍTÉS, HÁLÓZATÉPÍTÉS, ÁTJÁRHATÓSÁG, MOBILITÁS

- **Probléma:** A magyarországi iskolaigazgatóknak és oktatási döntéshozóknak kevés⁵² személyes szakmai kapcsolatuk van a szomszédos országok hasonló magyar nyelvű tanintézményeivel, mivel kevés a szakmai jellegű utazás, találkozó lehetősége. Ennek köszönhető az is, hogy alacsony a magyar oktatási intézményeket összekötő, határokon átívelő kapcsolatok száma. És különösen alacsony a külhoniak közötti magyar – magyar (tehát felvidéki – erdélyi, stb.) együttműködések mennyisége. Ugyanakkor a már létező intézményközi kapcsolatok jelentős részének nincs valóságos, a képzést is érintő szakmai eredménye, hozadéka, azok kimerülnek egy-egy kölcsönös kirándulásban, egymás meglátogatásában.

Tennivaló: Célprogramot kell indítani az oktatási intézmények vezetői számára a másik ország magyar oktatásügye megismerésére, az erre irányuló tanulmányutakra. Támogatni kell a partnerkeresésre, a közös képzési projektek kidolgozására vonatkozó együttműködési terveket.

- **Probléma:** A külhoni és a magyarországi magyar oktatásügy szereplői, intézményei – különösen a közoktatásban – általában nem rendeződnek⁵³ közös hálózatokba. Éppen ezért rendkívüli jelentősége lenne a már működő oktatási szereplők közös hálózattá szervezésének! Ennek nem azt kellene elsősorban jelentenie, hogy külhoni intézmények tagok lehetnek egy-egy magyarországi súlypontú szakmai vagy civil szerveződésben, hanem elsősorban azt, hogy minél több határon átnyúló közös, magyar-magyar projekt⁵⁴ valósul meg, minél több intézménynek nyílik külhoni filiája,

⁵¹ Az Apáczai Közalapítvány a külhoni magyar diákok anyaországi élményeit vizsgálva 2010 januárjában végez a témában felmérést, székelyföldi szakiskolai osztályok körében. Előzetes feltevéseink, hogy a HATÁRTALANUL! programot úgy célszerű megvalósítani, ha az valamennyi külhoni, magyar nyelven tanuló diák viszonyos, tehát magyarországi kirándulását is biztosítja.

⁵² Az Apáczai Közalapítvány vonatkozó kutatása szerint minden hetedik magyarországi szakközépiskolának van csupán külhoni magyar tannyelvű szakközépiskolával kapcsolata és az esetek többségében az is kimerül 2-3 évenkénti néhány napos cserelátogatásokban. Diákok áttanulására (például, hogy a szakképzés gyakorlati fázisában a sepsiszentgyörgyi cukrászipari tanuló Budapesten, míg a budapesti faipari tanuló Gyergyószentmiklóson végezze szakmai gyakorlatát) alig akad példa.

⁵³ A meglévő hálózatok többsége legfeljebb tucatnyi tagból áll, általában forrásszerzés céljára alakult alkalmi szövetségek, nem valódi partnerségen alapuló együttműködések. A külhoniak szerepe gyakran másodlagos, elhanyagolható.

⁵⁴ A „határon átnyúló projektek” kifejezésen nem csak a határ menti (bilaterális) ügyeket értem, hanem olyan magyar-magyar együttműködések, amelyekben teljes joggal vehetnek részt például a nem határmenti Szolnok megyei intézmények és szervezetek valamint a Kolozs megyei magyar intézmények, szervezetek.

vagyis csupa olyan aktivitás történik, amely végső soron a magyarországi és külhoni oktatási szereplők egyre nagyobb számának minél szorosabb összenövekedését eredményezi.

Tennivaló: Programot kell indítani a magyar-magyar hálózatépítésre, az oktatásügyben az intézményközi kapcsolatok elősegítése céljából.

- *Probléma:* Az intézmények közötti átjárhatóság olyan alapelv, amelyre (például az EU-s tagországokban) a lehetőségek adottak, azonban a valódi átjárhatóság, a diákok és oktatók tényleges mobilitása – például a közoktatásban – ma gyakorlatilag nem létezik illetve rendkívül ritka.

Tennivaló: Serkenteni kell a mobilitási projekteket, vagyis elsősorban a szak- és felsőoktatásban a magyar-magyar részképzések, oktatói- és diákmobilitási programok előtérbe helyezését.

4.3.3. PRIORITÁS MAGYARORSZÁGON A KÜLHONI MAGYAR OKTATÁSNAK

- *Probléma:* A magyarországi oktatásirányítás és finanszírozás különböző szinterein a külhoni magyar oktatásügy képviselője nem elegendő, így információtól és lehetőségektől esik el a szakterület.

Tennivaló: Olyan ágazati struktúrákat kell kialakítani, amely biztosítja azt, hogy a külhoni magyarság oktatásügyének szempontja minden forrásnál és ágazati területen (és nem csak a szorosan vett oktatás területén) magas szintű képviselettel illetve felelőssel rendelkezzen.

- *Probléma:* A határon átnyúló együttműködés (magyar-ukrán-román, magyar-szlovák, magyar-szerb) pályázatainak feltételei és pályázati technikája szinte lehetetlenné teszi magyar-magyar oktatási programok végrehajtását, ez általánosságban vonatkozik valamennyi úgynevezett EU-s forrásra.

Tennivaló: A pályázati feltételek és technológia meghatározásakor, a pályázatok értékelésekor a magyar félnek figyelembe kell vennie és érvényesítenie kell a nemzetpolitikai szempontot.

- *Probléma:* Számos magyarországi pályázati forrás úgy írja ki pályázatait, hogy azon külhoni magyar pályázók nem indulhatnak.

Tennivaló: Serkenteni kell minden magyarországi szervezetet a külhoniak bevonására.

- *Probléma:* Megoldatlan az EU-n kívüli országokból érkező, a magyarországi felsőoktatásban tanuló magyar származású diákok tandíjmentessége.

Tennivaló: Biztosítani kell minden magyar diák számára a Magyarországon tanuló EU-s állampolgár diákokkal azonos feltételeket.

* * *

Természetesen a fentebbiekben számos terület nem került megnevezésre. Ez nem azt jelenti, hogy ezek ne lennének fontosak vagy jelentősek, pusztán arról van szó, hogy a szerző

a tanulmány készítésekor a növekedés – biztonság – egység célrendszerébe a felsoroltakat ítélte illeszkedőkknek. A stratégiai célokat lebontó 3 x 3 programcél tehát:

- *A növekvő lélekszám* stratégiai célja vonatkozásában
  - Elérhető intézményrendszer;
  - Szórványmentés, lemaradók bekapcsolása;
  - Nyelvi és kulturális expanzió.
- *A személyi- és intézményi biztonság* stratégiai célja vonatkozásában
  - Etnikai biztonságérzet;
  - Működés kiszámíthatósága;
  - Minőségelvű fejlesztés.
- *Az egyetlen magyar oktatási tér* stratégiai célja vonatkozásában
  - Külhoni élmény minden diáknak;
  - Kapcsolatépítés, hálózatépítés, átjárhatóság, mobilitás;
  - Prioritás Magyarországon a külhoni magyar oktatásnak.

A megnevezett kilenc programcél átfogja mindazt a tennivalót, amelyet az oktatás területén, a növekedés – biztonság – egység nemzetpolitikai célok megvalósítása érdekében, *egy érdekképviselő és érdekérvényesítő nemzetpolitika keretében*, a magyarországi szerepvállalásnak szükséges és érdemes véghez vinnie a jövőben.

5. VÉGREHAJTÁS

A nemzetpolitika magyarországi végrehajtásának körülményeiről is szólni kell néhány gondolatban, már csak azért is, mert úgy vélem, a tanulmányban megfogalmazott célok mellett etikus rögzíteni azt is, **milyen feltételek teljesülését látom kívánatosnak a tanulmányban jelzett célok megvalósításhoz.**

5.1. MÓDSZERTANI VONATKOZÁSOK

A növekedés – biztonság – egység nemzetpolitikai célok megvalósítása alapvető kihatással van mindazokra az eszközökre és eljárásokra, amelyek a megvalósításban részt vesznek. Ennek kapcsán az alábbi alapelvek rögzítését tartom kívánatosnak.

A jövő sikeres megvalósításai egyre kevésbé az ágazatokat, kérdéseket, problémákat széttagoltan szemlélő – és válaszait is eszerint csoportosító – elemzői magatartásban gyökereznek. A rendelkezésre álló erőforrások optimalizálása és az elaprózás ellenében ható sűrítése kizárólag összefogó, *szinergia* kiváltására törekvő elképzelésekben ölthet testet. Ez persze nem valósulhat meg egy egységes stratégia mentén szerveződő *tervezés* hiányában, amely azonban csak előzetes *kutatás* és bizonyos esetekben *hatásvizsgálat* alapján tekinthető szalmailag megalapozottnak. A tervezéskor alapvető szempont az *informáltság* a rendelkezésre álló erőforrásokról, továbbá a mérhetőség, vagyis annak meghatározása, honnan hová szeretnénk eljutni, azaz a bemeneti és kimeneti oldal *indikátorainak* számszerűsítése. A tervek valóra váltása során, egy-egy konkrét cél elérése érdekében, meghatározott időszakaszú *projekteken* kell gondolkodni és a kivitelezés cselekvéssorát ennek megfelelően kell felépíteni. A megvalósítás során a folyamatok *monitoringja* biztosítja a visszacsatolást és az ezek alapján szükséges módosításokat. Minden tevékenységre vonatkozik, hogy csak olyan aktivitást célszerű finanszírozni, amely *fenntarthatósága* biztosított vagy biztosítható és belátható időtávon belül eredményeket produkál. Alapvetően szükség van a folyamatok és az azokat megvalósító *operatív rendszerek szabályozottságára* és az ebből fakadó ellenőrizhetőségre, hogy a legitim döntéshozatal körülményei biztosítva legyenek. A nemzetpolitikában a *szakértelemnek* ugyanolyan súllyal kell latba esnie, mint a külhoni magyarság ügye iránti elkötelezettségnek és a terepismeretnek. Végezetül a folyamatos magyarországi *kommunikáció* és a nyilvánosság tájékoztatása révén érhető el a nemzetpolitikai cselekvések megértése, elfogadása és támogatása.

Mindez nem egy projektmenedzseri kézikönyv első fejezetéből származik. Ezek pusztán azok a technológiai vonatkozások, amelyeket általában mindenki természetesnek tekint – és amelyek gyakorlatilag ma teljes mértékben hiányoznak a külhoni magyarság támogatásának magyarországi rendszeréből. Van helyettük a koncepcióhiányt elfedő rögtönzés, a valódi problémákkal való szembenézés hiányából is eredeztethető hatékonytalanság, és sok-sok elaprózott támogatás. Nem részletezem tovább: ma is helytálló, amit a Magyariskola

Program első változatában⁵⁵ írtam, öt évvel ezelőtt: „a rendszer nem hatékony, úgy a működését, mint az eredményeit tekintve.”

5.2. SZAKMAPOLITIKAI ALAPELVEK

Kizárólag *csak Magyarországnak van akkora anyagi és politikai erőforrása*, hogy a jelzett nemzetpolitikai célok hatékony megvalósítását előmozdítsa. A felsorolt problémák magyar problémák, ezért azok bármiféle megoldásában a szomszédos országok kormányai nem érdekeltek, és némi túlzással élve úgyis mindegy, hogy mit cselekszünk, azt támadni fogják. A külhoni (magyar) pártok és szervezetek általában a retorikai/politikai támogatástól eltekintve nagyobb léptékű, az összmagyarságot érintő programokból – többek között jelentős és saját államuktól független forrás hiányában – nem képesek anyagilag részt vállalni.

A nemzetpolitika külhoni vonatkozásait megvalósító *legfontosabb szakpolitika az oktatásügyi politika*. Éppen ezért ennek a területnek kell rendelkeznie a nemzetpolitikai célkitűzéseket valóra váltható eszköz- és forrásrendszer döntő részével. Az oktatási terület dominanciáját azért tartom mindenképp előtt valónak, mert jelentős magyarországi forrásexportnak ezen a szakterületen van leginkább nélkülözhetetlensége⁵⁶, és mert az oktatás a magyarság, a magyar identitás fenntartásának és fennmaradásának legalapvetőbb ágazata. Ebből következik, hogy a jelenleg rendelkezésre álló erőforrások szétaprózását és így valódi tartós eredményeket nélkülöző támogatási-fejlesztési rendszert újra kell definiálni, különös figyelemmel az oktatásügyi szakpolitika súlypontúságára. Ezen belül meggyőződés, hogy a területre mozgósítható összes forrás 90 százalékát nagyobb, országos jelentőségű oktatási projektek megvalósítására kell mozgósítani.

Helyre kell állítani a magyar közigazgatásban a külhoni téma⁵⁷ presztízsét, ennek egyik lépése egyrészt a terület állandó, a lehető legmagasabb szintű (kormányzat előtti) képviselete, másrészt annak elérése, hogy a „külhoni szempont” hassa át és hálózza be a magyar közigazgatás teljes rendszerét, tagolódjon be abba, azaz minden állami intézménynél és forrásnál legyenek a külhoni témának megfelelő szinten akkreditált, elkötelezett és szakértő referatúrái, referensei. Az intézményesülés lényeges alapelveként el kell egymástól világosan választani a politikai szintet és a programmegvalósító/operatív szintet.

Az oktatási terület a legfontosabb szakpolitika a nemzetpolitika operatív területén. Ezért rendkívül fontos feladatok állnak egy közigazgatásba tagolt, kizárólag a külhoni oktatáspolitikai koordinációjáért, a jogi kodifikációért, stb. felelős szervezet/szervezeti egység előtt. A projekt jellegű illetve stratégiai támogatások közvetítését – hasonlóan, mint az EU-s projektbonyolítóknál egy-egy önálló, a közigazgatáson kívüli nonprofit szervezet – az

⁵⁵ Lásd a Magyariskola Program 1. sz. Mellékletét: A határon túlra irányuló oktatási támogatás magyarországi elosztórendszerének kritikája (www.magyariskola.hu)

⁵⁶ Amint a szóróanyag-támogatások kapcsán korábban már jeleztem, az oktatás etnikai jellege miatt ez a „legforróbb” terület.

⁵⁷ Számos kérdés kívánczik ide: először is együtt kell-e kezelni a határon túl élő magyar kisebbség és a Magyarországon élő kisebbségek ügyét? Másrészt a külhoni magyarság (és mint eddig, ezen túl is kifejezetten beleértem a nyugati diaszpórát ebbe a kifejezésbe!) azaz a magyar etnikum és a „magyar kultúra/tudomány/sport/stb. jelenlét a világban” ügye együtt kezelendő-e? Harmadrészt a nemzetpolitika „mindenek felett álló” önálló szakpolitika, vagy az ágazati politikákban mindenütt jelenlévő szempontrendszer legyen? És még folytathatnám a kérdéseket.

Apáczai Közalapítvány⁵⁸ vagy a belőle létrejövő közhasznú szervezet végezhetné. A nyílt pályázat – egyúttal a kisebb összegek kijánlása – a Szülőföld Alap keretében valósulhat meg. A budapesti székhelyű Balassi Intézet⁵⁹ egy rendkívüli – és ebben a vonatkozásban eddig alig kihasznál – lehetőségnek tartom mindarra a szerteágazó, a kultúrát és az oktatást egyaránt magába olvasztó tevékenységre, amelynek hivatása a jövőben talán kevésbé a közvetlen támogatás-fejlesztés, hanem inkább a „szellemi hátország”, a kutatás, a külföldre irányuló oktatási- és kulturális expanzió területei felé súlyozódó cselekvések lehetnének. A külhoni oktatás presztízsének helyreállítása fentiekén túl megköveteli a már korábban említett akkreditált – és teszem hozzá: következetes és kiszámítható! – támogatásközvetítést, a valódi normativitást⁶⁰ a külhoni oktatásban, és a kurrens⁶¹ nyilvántartásokat.

A pénzforrásokhoz kapcsolódó döntés-előkészítésben és a tényleges döntésekben a mára korlátlanul eluralkodott – és részben a koncepciótlanságot leplező – *szubszidiaritás elvét a jövőben a jelenleginél korlátozottabban kell alkalmazni*. Ezt az alapelvet a nemzetpolitikában leegyszerűsítve úgy értelmezik, hogy „a külhoni ügyekben döntsenek a külhoniak”. Nem vitatva ennek számos politikai és ágazati igazságát csak jelzem, hogy a magyarországi állami forrású támogatáspolitikában ennek az elvnek a mechanikus alkalmazása olyan kétes helyzeteket és visszasságokat⁶² eredményezett, amelyeket éppen a külhoni – politikán kívüli

⁵⁸ A külhoni magyar oktatás fejlesztésére 1999-ben a Kormány által alapított szervezetet alapítása óta igazgatom „Szküllák és Kharübdiszek között”. Mérlegünk egy mondatban: 19 országban 5,6 milliárd forinttal 1720 magyar nyelvű oktatási projektet hívtunk életre a kollégiumépítésektől a tankönyvkiadásig, az ösztöndíjazástól a felnőttképzések támogatásáig. Az Apáczai Közalapítvány ISO 9001:2000 minősített, kiemelkedően közhasznú szervezet, amelyet alkalmasnak tartok a stratégiai támogatások lebonyolítására. (Bővebben: www.apalap.hu) Talán elnézhető a szerzőnek a közalapítványt ajánló szubjektívizmusa.

⁵⁹ ... A (Balassi) Intézet központi költségvetési szerv, a magyar művelődés nemzetközi kapcsolatrendszerének nemzeti háttérintézménye, amely 2007 március 1-től sajátos jellegű szakmai irányító központként működik, akárcsak a német Goethe Institut, vagy az angol British Council. ... Menedzseli a 17 országban működő (magyar kulturális) intézetek és a 19 országban dolgozó vendégoktatók és lektorok hálózatát, ... központi szerepet tölt be a magyar nyelv tanulása, tanítása, a képzés módszertani központjának kialakítása vonatkozásában. ... (a) nyelviskolai tevékenységtől a hungarológus részképzésen át az egyetemi előkészítő kurzusokig szervez oktatást a külföldiek számára. ... Pályáztatja és irányítja a külföldön működő magyar lektorokat és vendégtanárokat. Kiadói feladatokat lát el, ... Internetes módszertani és oktatási központot hoz létre ... Átveszi a korábban Magyar Ösztöndíj Bizottság tevékenységi körébe tartozó feladatokat ... Szakkollégiuma Kárpát-medencei hallgatói központként részt vállal az európai integrációs folyamat nemzetközi mobilitási programjainak megvalósításában. ... gondoskodik a nemzeti évfordulók méltó megünnepléséről, szervezi a hozzá kapcsolódó szakmai előkészítő munkát, és részt vesz a lebonyolításában... - a részletek az intézmény honlapjáról származnak: www.bbi.hu

⁶⁰ Vagyis nem a kommunikációs szempontú, évi néhány milliós könyvradományt értem normatív finanszírozás alatt. A valódi normativitás tervezésének alapjait a helyi sajátosságok, az elvégzendő feladat és a hasonló célú magyarországi intézmények finanszírozásának hármassága határozza meg. Ez azonban ma még nemigen érvényesül a külhoni intézmények magyarországi támogatási elvei sorában.

⁶¹ A különböző intézményi kataszterek, amelyek például az oktatás vagy a kultúra területén készültek, hosszú évek óta nem frissítették, így adataik mára elavultak. (Lásd például: <http://kataszter.martonaron.hu/index.php>; vagy <http://www.htmkultura.mtaki.hu/oka/>) A kurrens magyarországi támogatások nyilvántartása jórészt a Szülőföld Alapra korlátozódik, az Alap előtti időről (és ez különösen az ingatlanok esetében lenne fontos) jórészt semmit sem tudunk. Csak két példa: nincsenek egységesen feltárva azok az ingatlanok, magyar oktatással foglalkozó szervezetek, amelyek a külhoni magyarság kulturális és oktatási tevékenységét lehetővé teszik, azzal összefüggenek. Az sincs nyomon követve, hogy mire és mennyit adott Magyarország az elmúlt 20 évben a külhoni magyarság számára és – például az ingatlanok esetében – azokat jelenleg mire használják.

⁶² Így a Szülőföld Alap oktatási pályázatainak kapcsán a nyertesek személyére javaslatot tévő testület az „oktatási kollégium”; ebben a budapesti minisztériumok képviselői mellett a külhoni magyar pártok delegáltak tagokat. Például az erdélyi pályázatokról szóló döntéseknél szinte kizárólagos befolyása az egyetlen erdélyi delegátnak van, mivel a kollégium magyarországi köztisztviselő tagjainak – hasonlóan a felvidéki, délvidéki és kárpátaljai tagokhoz – sem helyzet-, sem mélységi terepismeretük nincs Erdélyben. Megszavazzák tehát az erdélyi kollégiumi tag előterjesztését – az pedig cserébe

– közvélemény ismer és nehezményez⁶³ a leginkább. Tizenegy év forráselosztó tapasztalata alapján állítom, hogy külhoni barátaink többsége sokkal könnyebben fogadja el és tekinti legitimnek a magyarországi – tehát személyükben nem érintett – döntéshozók akár negatív döntéseit, mint azokat a döntéseket, amelyek külhoni szakértők (azaz a helyi magyar politika delegáltjai civil mezben) döntés-előkészítése alapján, egyebek⁶⁴ mellett a szubszidiaritás elvére hivatkozva történtek. Nem arról van szó, hogy a jövőben ne kellene megkérdezni az érintett külhoniakat, azonban nem válhatnak kizárólagossá⁶⁵ sem az ő szempontjaik! Ennek a tanulmánynak az az egyik célja, hogy a figyelmet felhívja arra, hogy igenis vannak olyan nemzeti jelentőségű ügyek, ahol nem csak az erőközpont, hanem a tényleges döntés súlya és felelőssége is Magyarországon kell legyen. Lényeges alapelv⁶⁶, hogy regionális érdekek nem írhatják felül az egységes nemzetpolitikai szándékot!

Ha többek között célunk a Magyarország iránti bizalom visszaállítása a külhoni magyarság előtt, akkor a jövőben minden külhoni támogatottnak pontosan tisztában kell lennie azzal, ha egy-egy konkrét támogatás nem az aktuális külhoni magyar politikai érdekképviselőt kegyéből, hanem a magyar kormány nemzetpolitikai felelősségvállalásából eredeztethető.

Építkezni és támaszkodni alapvetően a külhonban rendelkezésre álló intézményi és szervezeti struktúrákra kell: különösen a történelmi magyar egyházakra, a magyarországi közreműködések lebonyolítására korábban létrehozott regionális hálózatokra (irodahálózatok, stb.), valamint az ún. „kovász emberekre”, akik egy-egy ügy megszállottjaiként hosszú évek óta bizonyítják elkötelezettségüket és rátermettségüket. Intézményi tekintetben a magyarországi állami eredetű támogatásközvetítésben kulcspozíciója kizárólag minőségbiztosított intézményeknek legyen mind Magyarországon, mind külhonban. (Vagyis fel kell számolni azt a gyakorlatot, hogy alapvető szabályozottságbeli hiányosságai ellenére egy-egy szervezet magyar állami eredetű források felett diszponál, azokat kijaánlja sőt, felhasználásukat ellenőrzi!)

A növekedés – biztonság – egység nemzetpolitikai célokhoz az oktatástól a gazdaságfejlesztésig a fejlesztés minden szegmensét át kell hatniuk, pontosabban *csak azok a projektek a jók és támogatandók, melyek a nemzetpolitikai célok megvalósulását szolgálják*. A korábbi gyakorlatoktól eltérően a források felhasználásának hatékonysága csak akkor növelhető, ha a forrásfelhasználásra előzetes, több évre *irányokat kijelölő koncepció*

---

megszavazza a más országok képviselőinek előterjesztéseit. Gyakorlatilag egyszemélyi a döntés előkészítő javaslatétel, amelyet a papíron „döntéshozó” politikai vezető nemigen szokott felülbírálni. Mivel a MEH illetékesei is érezték, hogy a rendszer rossz, a közelmúltban előírták a külhoni kollégiumi tagoknak, hogy előzetesen egyeztessék szélesebb (szakmai) körben a javaslatukat. Ez azonban továbbra sem kötelez senkit semmire. A szakmai felelősséget elmosó, Magyarországon számon kérhetetlen, gyakorlatilag egyszemélyi javaslatok aztán számos esetben a pénz – konfliktust kerülő – szétaprózásához („kapjon mindenki egy kicsit, akkor senki sem fog panaszkodni!”), vagy egy-egy kiemelkedő összegű (tipikusan külhoni politikai hátszelű) támogatáshoz vezetnek.

⁶³ Más kérdés, hogy hallgat róla, mert attól tart, ha véleményének hangot ad, bizonyosan nem részesül egy ideig az amúgy is szűkös forrásokból.

⁶⁴ Másik hivatkozás a mélységi terepismeret szokott lenni, azaz hogy a Magyarországon élők nem ismerik a külhoni terepet, az ottani viszonyokat. Ez talán jogos érvelés volt a 90-es években, de mára kialakult egy olyan szakértői gárda Magyarországon, amely mind terepismeretben, mind élő kapcsolatrendszerben felveszi a versenyt a ma is külhonban élőkkel.

⁶⁵ Kizárólag a kis összegű (1.000 EURO alatti) pályázatok esetében értek egyet azzal az elvvel, hogy a döntések helyszíne a külhonban legyen, külhoni döntéshozókkal. Azonban ezek a pályázatok tipikusan lokális ügyek kezelésére alkalmasak, míg ez a tanulmány éppen a magyarság számára globális ügyekre kívánja a figyelmet felhívni. Bízom benne, hogy a jövőben a források zöme ez utóbbi jellegű ügyek megoldására használható.

⁶⁶ És még akkor sem, ha a régió adott esetben Magyarország.

készül. (Ez a tanulmány is ezzel a szándékkal íródott.) Ez alatt az idő alatt azonban olyan struktúrákat kell megalkotni, olyan folyamatokat kell beindítani, amelyek a későbbiekben minden magyar kormányzat számára kötelező és irreverzibilis jellegűek, és amelyek biztosítják a megindított projektek folyamatosságát.

6. VÍZIÓ 2010-2020

Mindenekelőtt magunkkal kell megbékülnünk. Növekednünk kell, biztonságot kell adnunk azoknak, akik hozzánk tartoznak, és egyként kell tekintenünk egymásra. Ez az első lépés, amelyre egy évtized talán elegendő.

És ha már magunkkal jóban vagyunk, mert növekszünk, mert biztonságban érzik magukat a mieink és mert tapasztaljuk mindnyájan, hogy összetartozunk, akkor jöhet a második lépés. Akkor lesz valódi esély arra, hogy megbéküljünk a történelemmel s szomszédjainkkal.

Csete Örs

Budapest, 2010. január 21.

info:

www.magyariskola.hu